

SFT Svensk Familjeterapi

Nummer 2/2012

Familjeterapi pågår. Vi ses i Göteborg 27 och 28 september

Torbjörn Forkby
Bild-Journalen

Marie Hellsten
Bild-Journalen

Anne Øfsti
Bild-Journalen

Carina Håkansson
Bild-Journalen

Ingegerd Wirtberg
Bild-Journalen

Metha Lindberg-Rosenlundh
Bild-Journalen

Magnus Ringborg
Bild-Journalen

Anna Holmstrand
Bild-Journalen

Ole Hultmann
Bild-Journalen

Svensk Familjeterapi

Nr 2 2012, årgång 23

Issn 100-3421

Utges av Svenska Föreningen
för Familjeterapi (SFFT)

Redaktör:

Anita Blom af Ekenstam,

Redaktör/layout:

Mårten af Ekenstam

Adress: Ringvägen

47b, 181 33 Lidingö

Mail: sftred@telia.com

Nästa nummer

kommer ut i

september

Manusstopp: 15/8

Föreningens

styrelse 2011 —

2012

Marie Forneman,

ordförande

Ilze Norman, vice

ordförande

Ulf Korman, kassör

Åsa Kvarnbrink,

sekreterare

Helena Engelbrekt,

ledamot

Michael Rundblad,

ledamot

Arne Gynther, ledamot

Lena Sahlström,

ledamot

Rolf Hessel, ledamot

Charlotte Westerberg,

ledamot

Karin Nilsson,

vetenskaplig

sekreterare

Föreningens

webbadress:

www.sfft.se

Det är mycket nu...

Nyss hemkommen från Psykoterapimässan och SFFT:s styrelsemöteshelg – samlade tankarna – vad har hänt sen sist och vad är på gång?

Jo, det har varit nordiskt ordförandemöte i Reykavik sista helgen i april. Numer är det kvinnliga ordföranden i hela Norden och alla var representerade förutom Danmark, som förresten har en ny ordförande, Susanne Harnow. Vi andra har setts under några år och på det viset underlättas mötena och samvaron. Det gemensamma språket är fortfarande ”broken english” vilket kan kännas lite komiskt ibland men med god vilja gör vi oss förstådda. Vi fick även möta några representanter från den isländska styrelsen, Islands familjeterapiförening har ca 50 medlemmar, som en svensk lokalförening.

Det kom återigen många positiva responser för vår nordiska kongress i Visby! Nu är det den finska föreningen som planerar som bäst för nästa Nordiska kongress som kommer att avhållas i Åbo (Turkku), 14-17 augusti 2014. Tema kommer att bli klart innan nästa ordförandemöte.

(Vi hann även med lite sightseeing innan hemresan. Fantastiskt landskap!)

Veckan därpå var det dags för Fokus på Familjens årsmöte, Fokus som firar 40-årsjubileum i år. Det planeras för ett jubileumsseminarium tillsammans med NFFT i december. Från redaktionen var man glada över att antalet svenska prenumeranter ökat, hade satsat på det inför fjolårets nordiska kongress. Andelen svenska artiklar under 2011 var dock magert, endast en. Vi satsar på att det ska bli en ändring på det, Fokus ska med stöd av SFFT anordna ett skrivarseminarium i samband med Kristi himmelfärds-helgen. Detta utifrån det kommande svenska temanumret 2013 då det endast ska vara svenska artiklar. Troligen kommer de att räkna till flera Fokusutgåvor. Jag vill passa på att uppmana er som sitter med en uppsats eller artikel förslag att skicka in dem till våra redaktörer för påseende. SFT och hemsidan tar också gärna emot material, hemsidan länkar till uppsatser och rapporter.

På Psykoterapimässan hade SFFT en välbesökt monter och det berodde inte bara på det goda kaffet vi bjöd på utan många var intresserade av att prata med oss och efterlyste mer familjetänkande i t ex psykologutbildningen. Stockholmsföreningen hade byggt upp monter på ett förtjänstfullt sätt och bemannade den tillsammans med några av oss från SFFT:s styrelse, tack för er medverkan!

Från styrelsemötet 12-13 maj:

Planering pågår för vetenskapligt symposium i Göteborg 27-28 september där vi också ska ha årsmöte, se vidare inbjudan längre fram i SFT.

Kongress 2013 kommer att arrangeras av Södra.

Vi förbereder ett yttrande kring förslaget till ny psykoterapeututbildning och ett långsiktigt och ständigt pågående arbete pågår kring att hålla hemsidan uppdaterad.

Årets familjeterapeut pausar vi med i år, funderar på att ändra innehållet men är inte färdiga med det i tid utan arbetar vidare med det till nästa år.

Ett förslag till hur överskottet från den Nordiska kongressen ska användas kommer att gå ut till lokalföreningarna för diskussion innan årsmötet.

Överhuvud taget försöker styrelsen lägga ut frågor till diskussion i lokalföreningarna för att nå större delaktighet och engagemang, hoppas ni har märkt av det!

Avslutningsvis, det känns skönt att ha en hel sommar framför sig utan kongressförberedelser som det var ifjol, det var väl värt mödan för det blev en fantastisk upplevelse men nu blir det skönt att bara ha sommarlov! Jag önskar er en lång och härlig sommar!

Marie Forneman

Familjeterapiföreningen i Västra Sverige

inbjuder till två dagars vetenskapligt symposium
27–28 september 2012

Vår röda tråd för symposiet är **Vad är verksamt i familjeterapin idag?**
Vi knyter an den tråden genom de tre F:en: **Familj, Fält och Forskning.**
Vi kommer i symposiet öppna upp för forskningens tillgänglighet, närhet och synlighet i familjeterapi. Vi avslutar med en paneldebatt där vi berör frågan: **Vad önskar forskning och praktik av varandra?**

Föreläsare: **Anne Øfsti, Ingegerd Wirtberg, Magnus Ringborg, Ole Hultmann, Marie Hellsten, Torbjörn Forkby och Carina Håkansson.**

Datum: Torsdag–fredag 27–28 september 2012

Plats: Folkets hus, Olof Palmes plats 3, Göteborg

Anmälan: pg 488 40 43-3. Märk betalningen med ditt namn och VS2012.

Oss tillhanda senast 22 augusti

För mer information se www.sfft.se

Varmt välkomna!

PROGRAM

Familjeterapi pågår

Torsdag 27 september

13:00 Symposiet öppnas

13:15-14:00 Familjeterapi pågår!
Inledning, överblick och kåseri Magnus Ringborg

14:00-15:00 Den forskande klinikern Anne Øfsti

15:00-15:30 Fika

15:30-17:00 ABFT- utifrån vetenskap och praktik
Ole Hultmann, Marie Hellsten, Metha Lindberg-Rosenlundh och Anna Holmstrand

17:15-18:15 Årsmöte riksföreningen

19:00 Middag med underhållning, musik och dans på Restaurang Trappan

Fredag 28 september

09:00-10:30 Fält och forskning för familjeterapeuter, Skaraprojektet Ingegerd Wirtberg

10:30-11:00 Fika

11:00-12:00 Vad är det allra viktigaste?
Carina Håkansson

12:00-13:15 Lunch

13:15-14:30 FOU i Väst - Länk mellan forskning och praktik.
Torbjörn Forkby

14:30-15:00 Fika

15:00-16:00 Vi tar temperaturen på forskning och fält i familjeterapi. Kliniker och forskare i samtal

16:00 Symposiet avslutas

Låt stå!

Presentation av föreläsarna på symposiet

MAGNUS RINGBORG kommer att inleda symposiet med ett kåseri om samspelet mellan forskning och praktik. Det gör han utifrån sin långa erfarenhet och sitt stora engagemang och intresse för behandlingsinriktad forskning. Magnus är legitimerad psykolog och legitimerad psykoterapeut. Han handleder och undervisar i familjeterapi och har gjort det sedan 1981.

Magnus har skrivit om handledning och om terapi i fackpress och i antologier och berättar att han försöker följa forskning och stimulera till forskning så mycket han kan. Magnus är författare till "Förändrande familjesamtal", från 2009 och är för närvarande engagerad i ett projekt för att utveckla anknytningsbaserad familjeterapi för ungdomar med diagnos depression.

ANNE KYONG SOOK ØFSTI föreläser om "Den forskande klinikern".

Anne är socionom, dr.sys.psych., familjeterapeut, samt 1:e ammanuens vid Diakonhjemmets Högskola i Oslo.

Hon är en uppskattad föreläsare i olika sammanhang i Sverige och hade ett mycket uppskattat workshop vid Familjeterapikongressen i Visby 2011. Hon disputerade 2008 vid Tavistock i London på en avhandling om Kärlek, intimitet och sexualitet.

Anne är författare till boken Parrelationer - kärlek och intimitet och samlevnad i en brytningstid som nyligen kommit ut på svenska.

Hennes verksamhet som lärare, forskare och kliniker har fokus på systemisk familjeterapi och praxis, såsom familjeterapi i flerkulturella miljöer. Hon har varit redaktör för tidskriften "Fokus på familjen".

Anne är även kliniskt verksam som familjeterapeut och hon kommer att presentera sina erfarenheter av de olika rollerna i sin föreläsning "Den forskande klinikern".

OLE HULTMANN är doktorand på Psykologiska Institutionen vid Göteborgs Universitet och forskar på ABFT, anknytningsbaserad familjeterapi. Ole är kliniskt verksam som legitimerad psykolog och psykoterapeut (familjeterapi) på BUP-mottagning Gamlestaden i Göteborg.

Ole kommer att tillsammans med tre kollegor från BUP Gamlestaden presentera sin forskning utifrån både vetenskapligt och kliniskt perspektiv.

MARIE HELLSTEN är enhetschef på BUP Gamlestaden och har lång erfarenhet från socialtjänst, sjukvård och privat verksamhet. Marie är auktoriserad socionom, legitimerad psykoterapeut med familjeinriktning och handledare i psykosocialt arbete.

METHA LINDBERG-ROSENLUNDH är socionom och legitimerad psykoterapeut med familjeinriktning. Metha är diplomerad gestaltterapeut och handledare på gestaltterapeutisk grund, yrkesverksam sedan 1975 inom sjukvård, barnpsykiatri och privat verksamhet.

Metha följer ABFT i det kliniska arbetet på BUP Gamlestaden och kommer att delta i presentationen av pågående forskning.

ANNA HOLMSTRAND arbetar som psykolog på BUP Gamlestaden och är legitimerad psykolog med psykodynamisk inriktning och KBT-inriktning.

INGEGERD WIRTBERG föreläser om "Fält och forskning för familjeterapeuter". Ingegerd Wirtberg är psykoterapeut, dr.med.vet., och docent vid psykologiska institutionen, Lunds universitet. Ingegerd utsågs till årets familjeterapeut 2011 och har lång erfarenhet av att utveckla familjeterapeutiska behandlingsmodeller.

Hon är verksam som lärare, forskare och handledare och hennes yrkesverksamma områden speglar ett stort engagemang för barn, vuxna, familjer, nätverk och samhället som helhet. Hon disputerade 1992 på en avhandling om ofrivillig barnlöshet.

Vid sidan av sitt arbete som terapeut, handledare, psykoterapiutbildare och utvecklare av modeller såsom Marte Meo, har hon skrivit såväl böcker som artiklar och tillhör den exklusiva skara svenskar som blivit publicerade i Family Process. Hon är medförfattare till flera böcker såsom "Samspelets kraft" m.fl. Ingegerds förmåga att hålla sig engagerad, entusiastiska dem hon träffar och ständigt befinna sig i utveckling är inspirerande. Hennes föreläsning har rubriken "Fält

och forskning för familjeterapeuter" och handlar bl.a. om forskningserfarenheter från Skaraprojektet.

CARINA HÅKANSSON föreläser om "Vad är det allra viktigaste?"

Det är även huvudfrågan i Carinas pågående forskning som tar sin utgångspunkt i 25 års arbete på Familjevårdsstiftelsen, där Carina tillsammans med många andra arbetar i ett sammanhang som tar tillvara kunskap från både det så kallade vanliga livet och psykoterapi.

Carina är socionom, legitimerad psykoterapeut och verksamhetsansvarig.

Sedan snart tre år är Carina doktorand på Jyväskylä universitet.

Hennes handledare är Jaakko Seikkula, professor i psykoterapi och Anders Lindseth, professor i filosofi.

Carina har skrivit två böcker och ett flertal artiklar som handlar om erfarenheter från sitt arbete, om betydelsen av delaktighet, engagemang och att bevara ett hopp, både för den enskilde och i sammanhang där människor verkar och påverkar varandra.

Familjevårdsstiftelsen är del av ett stort internationellt nätverk som syftar till att utvidga och fördjupa det terapeutiska arbetet så att människor inkluderas och tas tillvara, i det lilla såväl som i den stora världen.

TORBJÖRN FORKBY är forskare och arbetar både på Institutionen för Socialt arbete vid Göteborgs Universitet samt på FoU i Väst. Torbjörns största forskningsintresse ligger inom förebyggande och främjande ungdomsarbete, och han har en rad publikationer inom området.

Han har många års erfarenhet av att vara en del i en FoU-miljö och kommer under sin föreläsning på symposiet att dela med sig av det som han kallar för månen att befinna sig i det dynamiska samspelet som mötet mellan praktik och forskning kan innebära.

Torbjörn har i sin forskarroll lyft fram både brukares och professionellas röster och har det senaste året bland annat lett en forskningscirkel om familjearbete som behandlingsform, där han tillsammans med praktiker skrivit en antologi. Torbjörns tema under symposiet rör just möjligheten att länka mellan forskning och praktik.

Reflektioner från IFTAS KONGRESS 2012 i Vancouver

Gun Drott - Englén & Åse Ljungquist-Svantesson

Vi var tre familjeterapeuter från Sverige som tillsammans med familjeterapeutkolleger från 36 länder deltog i IFTAS årliga Familjeterapikongress 21/3-24/3 i Vancouver. Det var 25 år sedan IFTA bildades på initiativ av bla andra Florence Kaslow som också invigde 2012 års kongress. IFTAS syfte är att främja samarbete med andra yrkesverksamma familjeterapeuter och organisationer runt om i världen samt att ge familjeterapeutisk ut- och -fortbildning för professionella.

VAD HAR DET BLIVIT AV SATIR EFTER 1988?

Transformell familjeterapi

Kathlyne Maki-Banmen och John Banmen, Satir Institute of the Pacific, Vancouver

Paret Banmen driver Satirinstitutet i Vancouver och har fortsatt i Virginia Satirs fotspår. Institutet har ett utbildnings- och certifieringssystem i Satirmodellen och bedriver psykoterapi enligt denna.

För närvarande håller man på att utbilda 14 miljoner (!) familjeterapeuter i Kina.

Satir har haft stort inflytande från 1950-talet och fram till sin död 1988. Hon utbildades till socialarbetare vid universitet i Chicago och var länge enda profilerade kvinnan i familjeterapifältet. 1964 beskrev hon Conjoint Family Therapy. Hon var också i vårt land på 70-talet och inspirerade familjeterapin här.

Hur ser nu Satirs modell ut idag? Banmen beskriver den i fyra steg:

1. Kommunikationsteori från MRI; Bateson, Jackson och Watzlawick är teorigrunden och både kroppslig och talad kommunikation är central. I en kort iscensättning visar John Banmen hur längtan från kvinnan möts av anklagelser från mannen och förutom orden används Satirs anklagelseposition. Tränger genom orden effektivt och utan stora åthävor. Som illustration till "Vad längtar du efter?" visas kontakten i kroppslig närhet. Direktheten och närvaron känns!

2. Känslomässig bekräftelse visas och görs tydlig med inspiration från gestaltterapi à la Perls och positiv psykologi.

3. Förändringsfokus byggs i nuet med olika gestaltande tekniker och en ständig resursinriktning.

4. Transformation dvs "fullständig förändring i form och uttryck sker när familjens energi omvandlas i positiv riktning" (J. Banmen).

Ända från Satirs dagar är man noga med att beskriva sin värdegrund inom Transformell familjeterapi och den innehåller bla följande: människor är unika, mänskliga processer är universella, människor är i grunden goda, människor har inre resurser för att överleva, etc.

Isbergsmetaforen från 1963 är ännu aktuell. Den är ett sätt att beskriva fr a vårt inre känslomässiga liv. Vi måste lära oss att dyka under ytan. Det mesta som pågår är gömt för oss. En del av terapin går ut på att hjälpa människor att få tillgång till sina bättre val byggda på att känna sina dolda sidor. Självkänslan stärks av detta.

Ovan ytan syns hur vi betar oss och hur vi gör samt hur vi handskas med detta. Under ytan finns känslor och känslor om känslor, uppfattningar som tro, värderingar, antaganden, förväntningar, längtan ofta efter tillhörighet och samband samt kreativitet och frihet och mitt själv. Förväntningarna flyttas till längtan som är vår drivkraft. Jag själv är min andliga grund.

Känslor visar obesvarad längtan och tillhör dig men är inte du. I terapin intresserar man sig för hur mycket kontroll och ansvar du kan ta för dina känslor och hur du känner för dina känslor. Positiva omformuleringar och emotionella teman används frekvent. Ett fokus i terapin är hur förändringar kan ske för att längtan ska kunna mötas. Både terapeut och klient har dessa fem förändringselement inom sig och terapin handlar om kopplingen mellan dessa. Se nedan.

Inom Transformell terapi är terapeutens person viktig, hon måste vara grundad i sina egna känslor för att kunna ta ansvar för processen. Terapeuten står för villkoren för terapin och fokuserar på att klienten ska kunna uppfylla sin längtan. Terapeuten är i kontakt med familjen där man har sin livsenergi genom att låta livsvisdom och intuition få plats.

Transformell terapi ramas in av följande delar: systemteori, arbete i både intrapsykiska och interaktiva system, dåtida händelser upplevs i nuet, kroppen pratar lika mycket som huvudet, mål beskrivs i positiva termer, förändringsfokuserad - familjen bestämmer vart den vill komma, terapeuten tar ansvar för vägen dit

Alltid en positiv riktning - lugn, harmoni, kontakt, resurser, ärlighet för att möta överlevnad (ilska, rädsla, att vara sårad), påverkan, känslomässiga reaktioner, betydelse och mening, beslut, "sanning".

Terapeuten påverkar alla delar i modellen nedan.

Exempelvis på frågor till olika familjemedlemmar från en terapi:

- Hur är det att vara här?
- Vad vill ni ha annorlunda?
- Om du är som de flesta andra vill du nog förändra något?
- Hur gör du detta på insidan? Hur känner du? Blir du arg? Ångrar du dig?
- Vad skulle du själv få ut av det om du hade det så? De andra?
- Vad händer inuti när du gör detta?
- Vad händer med de andra?
- Känner du att du längtar?
- Är detta en del av dilemmat?
- Vad tycker de andra om detta?
- Är det OK att hon fick möjligheten?

SFFT inbjuder till årsmöte 27/9 på Folkets Hus i Göteborg. Sedvanliga årsmötesförhandlingar, lokal meddelas på plats.

Årsmötet börjar 15 minuter efter avslutat program på det vetenskapliga symposiet.

Välkomna önskar SFFT:s styrelse!

- Känn efter inåt och ställ frågan
- Så kan du uppskatta dig själv?
- Vad tycker du om det när du ser det så här?
- Vad ger det dig?
- Kan jag ställa den här frågan?
- Gå in i dig själv
- Vem/vilken idé vill du följa?

Ur terapeutens perspektiv finns metamål för terapin i form av ökat självförtroende inför vem du själv är, kunna välja fritt, ta ansvar och vara kongruent och i harmoni med dig själv och dina relationer.

Att ta del av Satir idag känns först flummigt. Så småningom väcks en god känsla inför den humanism som är i fokus, förhållningssätt, känsla, harmoni – ja attraktiva delar långt bortom teknikens värld. Samtidigt smidigheten och rörelsen i terapin där upplevelser sker både i ord och kropp.

"VAD FÅR EN PARRELATION ATT FUNGERA?"

John Gottman, The Gottman Institute, Seattle

I sin föreläsning "Vad får en parrelation att fungera?" gör Gottman en översikt av sin forskning i ämnet.

Utgångspunkten är att stoppa de med de nu kända risktecknen för separation kallade Apokalypsens ryttare – kritik, försvar, avsky och stenansikte. Kritik möts med vänlig ton, försvar med att ta ansvar, avsky genom att utveckla uppskattande förhållningssätt och stenansikte genom att hitta fysiologiska konkreta sätt att lugna sig själv och bli mindre arg och ängslig.

Lyckliga par kännetecknas av en positiv interaktion och känner sig som goda vänner, har konflikter och hanterar dem på ett vänligt sätt, kan reparera negativ interaktion, har förmåga till intoning med varandra och kan diskutera negativa känslor.

Refererar till anknytningsteorin och hur Bowlby visat att 70 procent av tiden som mamma och baby tillbringar tillsammans är okoordinerad. Skillnaden blir de mammor som ser och reparerar anknytningsbrotten. Om inte det sker ser vi att babyn kämpar och kommer tillbaka, charmar, försöker och till slut gråter. Gottman säger att precis detta sker också i parrelationer.

I alla parrelationer blir kommunikationen då och då kaosartad.

"Every marriage is a mistake. Important what you do with the mistakes." (Minuchin).

Det gäller att terapeuten hjälper paret med sina misstag. God intoning kan leda till ökad förståelse, ökad meningsfullhet och större tilltro till varandra.

Nya forskningsresultat från longitudinella studier visar på hur viktigt det är i terapin med fokusering på känslor, förtroende, lojalitet och ansvar i relationen. I terapin kan man träna förmåga till vänskap och positiva affekter, att hantera konflikter och att skapa gemensamma värderingar.

Vissa konflikter är lästa och har då ofta en existentiell bas (Viktor Frankl). Bland annat därav Gottmans råd att gifta sig med någon vars problem man står ut med!

Noga med att lyfta kärlek och beundran, livsdrömmar och att skapa gemensam värdegrund. Sammanfattningsvis ingår i den sunda parrelationen tillit och lojalitet.

Centrala områden i terapin är STÄRK VÄNSKAP OCH NÄRHET. Skapa kärlekskartor – var medveten om varandras värld.

I terapin görs ofta iscensättningar där paren med hjälp av en kortlek (Gottmaninstitutet har många finurliga och roliga hjälpmedel som vi skulle kunna översätta och ha god användning av) med frågor om den andre av typen: Vad tycker du om vårt liv? Om vår dotter? Vad tänker du på? Vilka frågor upptar dig? Vad strävar du med just nu? Var öppen med det du tycker om och beundrar, se till att visa uppskattning, kärleksfullhet och respekt vänd er till varandra i stället för bort ifrån, svara an på önskan om närhet.

TRYGGA PERSPEKTIVET när vänskap och närhet fungerar blir relationen tryggare och man kan vara tacksam för den andres osäkerhet

HANTERA KONFLIKTER KONSTRUKTIVT

- * öva på att dämpa sig själv – hålla sig lugn
- * prata om problem – från läsning till dialog om eviga bekymmer
- * reparera och lugna ner
- * var mjuk i tonen när du börjar prata
- * acceptera inflytande och påverkan – var öppen för kompromiss

HITTA VÄGAR FÖR ATT FÖRVERKLIGA LIVSDRÖMMAR

Genom att kunna acceptera inflytande och kompromiss kan partners ge näring åt varandras drömmar och också hålla sin egen levande.

SKAPA MENINGSFULL GEMENSKAP genom att forma gemensamma mål, ritualer och ta ansvar för förpliktelser

PARENTING WITH LOVE AND LIMITS

Scott Sells, Savannah Family Institute och Edward Hayes, Cayuga Centers, NY.

Parenting with Love and Limits (PLL) är en intervention specifikt utformad för tonåringar på institution eller i risk för att bli placerade.

PLL arbetar med tonåringen i terapi, med specialiserade team där föräldrabete även görs med fokus på information och att motivera föräldrar att åter engagera sig i sina tonåringar. PLL finns i elva amerikanska stater och i Holland. Metoden är evidensbaserad och visar på mycket goda resultat. Trots detta betonar man sympatiskt nog att det nästan är omöjligt att veta vad som sker i terapi och i forskning. Problemet med att överföra forskningsresultat till klinisk vardag diskuterades och det är ju ett känt problem.

PLL har en medelbehandlingstid på 7-9 månader, beroende av hur länge tonåringen är placerad på institution. Behandlingen startar när beslut om placering tas och pågår 3 månader efter utskrivning. Behandlingen omfattar grupperapi, för både tonåring och föräldrar, både gemensamma och separata (6 första veckorna).

8 familjeterapisessioner (om familjen bor långt från tonåringens institution arbetar familjeterapeuterna via Skype).

Case management service som omfattar koordinering mellan de som arbetar med tonåringen respektive familjen, återgång till skolan eller arbete, remisser till hälsovård och/eller psykiatri vid behov samt länka över till mentor/kontaktperson för tonåringen på hemmaplan.

Scott Sells poängterar att för att PLL eller liknande behandlingsinsatser skall lyckas över tid så måste implementeringen av modellen var förankrad i ramfaktorer på lokalplanet (kommun och landsting) så att arbetsmetoden består även om eldsjälarna eller de som introducerar modellen försvinner. Vidare menar han att svåra utmaningar vid implementering är följande: personlörighet; att personalen är för otränad i systemisk terapi; att man i kommun och landsting kan ha ett annat mål exvis att så många som möjligt ska få hjälp än att just modellen utförs manualtroget; att de som introducerar modellen inte är tydliga nog med hållpunkter i terapeutens steg mot modelltrohet; krav på modelltrohet versus terapeutens misströstan om att kunna ta till sig; finansiering och hållbarhet.

DEN UTVIDGADE FAMILJEN

Phoebe Prosky är familjeterapeut från Maine som började arbeta som familjeterapeut 1967. Hon talar om den utvidgade familjen efter en separation och börjar med att avliva några enligt henne förhärskande myter som till exempel att: föräldrar inte behöver ha någon relation med varandra efter skilsmässan; föräldrar är utbytbara; det som händer i mitt liv angår inte mitt ex. Här påpekar Phoebe att alla större skiften i en förälders liv behöver delas med den andre föräldern. Föräldrar behöver vara sina barns skyddande tak.

Vidare att: barnen är vuxna och vi behöver inte ha med varandra att göra; barn går i individualterapi om de reagerar på en skilsmässa; skilsmässan avslutar familjen. Nej tvärtom den utvidgar familjen.

Hon delar med sig av några regler för föräldrar:

1. Barnens behov förändras hela tiden. Föräldrar måste därför vara beredda på att ständigt göra nya avtal mellan sig och undvika domstol för barnens skull.

2. Föräldrar behöver tala med varandra varje vecka.

3. Styvföräldrar måste få mandat att fostra.

Familjeterapeutens arbete innebär att få föräldrar att hitta en lösning som båda kan leva med.

Phoebe Prosky delar generöst med sig av två små häften som hon skrivit: *The Family after Divorce Book* samt *A Therapist's Manual for Guiding the Family through the Evolution of the Family after Divorce*.

ATT ANVÄNDA GENOGRAM KONTEXTUELLT FÖR ATT UTFORSKA "THE SELF OF THE THERAPIST"-TEMAT I UTBILNING.

Rashmi Gangamma och Tatiana Glebova

Två familjeterapeuter från Indien respektive Ryssland. Båda undervisar i Familjeterapi i USA. De tar sin utgångspunkt i Kontextuell terapi (CT) enligt Boszormenyi-Nagy när de talar om betydelsen av att använda genogram kontextuellt för att utforska temat "The self of the therapist" i undervisningen.

I våra familjeterapiutbildningar ingår familjerekonstruktion för att medvetandegöra våra egna relationella mönster och relationell etik.

Forskning om personliga terapeutfaktorer som kan påverka den terapeutiska alliansen identifierar tillförlitlighet, öppenhet och ärlighet som viktiga faktorer. (Ackerman & Hilsenroth 2003).

De pekar på möjliga utmaningar för oss som familjeterapeuter som kan utforskas via genogram.

Vem kan man lita på (kön och familjeroller)

Rättigheter

Föräldraidentifikation/övergivenhet

Tillbörlig omsorg

Rättvisa

Osynliga lojaliteter

De har tillsammans utvecklat frågor med utgångspunkt i Kontextuell terapi för att vid skapandet av genogram medvetandegöra familjeterapeuten om egna mönster.

Exempel på frågor i området tillitserfarenhet:

*Vem fanns där för dig? När du behövde någon, vem vände du dig till?

*Vem vände sig din mamma respektive pappa till när de behövde tröst?

*Vem litade dina föräldrar mest på?

De har frågor inom varje område. Vår egen möjlighet att känna igen egna mönster när vi möter nya familjer hjälper oss att vara mera kongruenta och skapa den terapeutiska alliansen.

Vi tänker oss att utveckla arbetet med frågor av kontextuell natur i arbete med genogram kan vara klokt.

LÖSNINGSFOKUSERAD HANDLEDNING

Frank Thomas

Prentation av Insoo Kim Bergs tankar om lösningsfokuserad handledning.

Ramfaktorer för lösningsfokuserad handledning:

1. Precis som i terapeut/ patientrelationen är handledarens och de handleddas relation ojämlig och hierarkisk.

Inlärningsteori, vi lär oss som bäst när vi själva är motiverade

Om vi är mer jämlika lär vi oss bättre

Som handledare behöver vi tänka på att reducera hierarkin så att ett mer jämlikt klimat utvecklas.

Handledning äger rum i ett språkligt kontext så var uppmärksam på ditt språkbruk.

Följ för att kunna leda. (Enligt Cantwell & Holmes, 1994 vägleder handledare ett steg bakom, vilket innebär att de handledda tar ansvar för sin egen inlärning).

Handledning har två funktioner: undervisa och utvärdera.

Handledningsteknik: Hur minska maktskillnaderna i handledningssituationen?

Använd konversationspråk.

Dela med dig av din makt. Dela istället för att tala om. Hjälpen den handledde till egenvärdering.

Låt den handledde välja ämne/tema. " Vad vill du prata om idag, vid detta tillfälle eller just nu?"

Ta den handleddes perspektiv när du lyssnar, transparent med terapeut/patientmöte.

Undvik att briljera.

Handledning och utvärdering:

En bra handledare ger alltid en positiv utvärdering för då ger du också förslag om vad den handledde kan göra mer av.

Använd, "gör så här" eller "försök det här" eller "det där var bra" eller "det fungerade bra så vad behöver du för att kunna göra så igen." "Använd inte "gör inte" och "stopp" då de uttrycken inte möjliggör utveckling.

Precis som i terapi skapar vi en annorlunda verklighet för den handledde. Vårt arbete som handledare är att påverka verkligheten så att den handledde känner sig ha kontroll och kompetens och är framgångsrik.

Handledning är en konstruerande process. En dialog med frågor och svar med ömsesidig tillit och respekt.

Viktigt är att komma ihåg att även handledaren lär sig i varje handledningssituation. Både handledaren och de handledda bidrar och lär sig något i denna interaktion.

Så mycket som möjligt önskar vi att de handledda utvecklar sina egna idéer. Använd ett prövande språk " det tycks som om" eller "det verkar". "Vad annars kan du göra".

Använd skalfrågor. tex " om jag frågar din patient på en skala 1 till 10 vad som var mest till nytta för henne/honom vad skulle han svara?"

Konsultera patienten. Vad skulle din patient svara på frågan om "vad du mer skulle kunna göra?"

Handledarens arbete är att medvetandegöra den kunskap som de handledda har.

Kritik är inte till hjälp.

Vid direkthandledning fråga familjen/patienten. " Vad gjorde terapeuten som var till hjälp för er/dig"

Handledning, konsultation och undervisning. De är mycket olika aktiviteter men gör vi skillnad mellan dem? Handledning bör ha fokus på "hur" istället för "vad". Konsultation och undervisning utgår från "vad".

I nästa nummer återkommer vi med Sue Johnson och Emotional Focused Therapy

family/lab.se

Seminarie- och Familjehandledarutbildning med Jesper Juul

Jesper Juul är kursansvarig och utbildar personligen fyra av de åtta dagarna, max 25 deltagare.

Kursstart Göteborg 23:e aug

Kursstart Stockholm 13:e sept

www.Family-Lab.se

Åsa Schill

0704-826614

SUE JOHNSON
HÅLL OM MIG – SJU LIVS-
AVGÖRANDE SAMTAL OM
KÄRLEK.
ORDGLOB FÖRLAG 2012

Inom familjeterapin har det sedan 1990-talet vuxit fram ett allt större intresse för anknytningsteori. Under senare år har också två anknytningsbaserade metoder inom familjeterapin introducerats i Sverige, ABFT (Attachmentbased family therapy) och EFT (Emotionellt fokuserad parterapi). Som någon sa i ett utbildningssammanhang, ”nu vet jag hur jag kan göra när jag arbetar anknytningsbaserat som familjeterapeut”. Så det är mycket glädjande att boken ”Håll om mig” nu översatts till svenska – detta eftersom den är en lättillgänglig introduktionskanal till EFT. Den är skriven av Sue Johnson, parterapeut i Canada och den som skapade EFT. Hon verkar dessutom som författare och utbildare i EFT världen över. Hon har sedan 20 år tillbaka arbetat med och bedrivit forskning kring sin parterapi metod, som i huvudsak bygger på anknytningsteori och systemteori.

”Håll om mig” beskriver denna parterapi metod, som länge varit en väletablerad metod i Nordamerika och som nu successivt vinner insteg i Sverige. Parterapeuter utbildas nu i EFT över hela världen, inte minst tack vare att metoden är väl beforskad sedan 15 år tillbaka. Forskningsresultaten är uppseendeväckande: 70 -75 % av paren som genomgått EFT lyckas ta sig ur sina svårigheter och är lyckliga i sina relationer.

Boken är en lättfattlig sammanfattning av EFT och är både en självhjälpsbok för par och lärobok för parterapeuter. Metoden går ut på att ”stärka det känslomässiga bandet mellan två kärlekspartners genom att identifiera och utveckla de avgörande ögonblick som främjar en vuxen kärleksrelation: att man är öppen för, intonad på och lyhörd för varandra”. Genom att bli emotionellt tillgängliga för varandra ökas tryggheten i relationen och det känslomässiga bandet stärks.

Sue Johnson hänvisar till de senaste 20 årens forskning där vi fått en ny kunskap om vad kärlek är, hur den uppstår och hur vi kan få den att bestå. Vi vet nu att det är inpräglad i våra gener att vilja ”skapa känslomässiga band till några omistliga andra som utgör en säker hamn där vi kan söka lä från livets stormar”. Redan Bowlby talade ju om att behovet av anknytning hos vuxna till stora delar är densamma som för barnet. Men först efter Bowlbys död på slutet av 80-talet kom forskning runt den vuxna anknytningen igång, och idag finns en mängd studier som visar på hur kvalitén på anknytningen mellan kärlekspartners påverkar dem både fysiskt och psykiskt. En av forskarna, James Coan, menar att ”de människor vi älskar är dolda reglerekonstruktörer för våra kroppsliga pro-

cesser och vårt känsloliv. När kärleken inte fungerar känner vi smärta”. Sue Johnsons metod utgår från att svårigheter i parförhållanden har sin upprinnelse i att paret har förlorat den känslomässiga kontakten och inte känner sig känslomässigt trygga med varandra. Hon menar att de flesta gräl i själva verket är protester mot bristande känslomässig kontakt och att ilskan, kritiken, kraven i själva verket är förtvivlade rop på hjälp för att få tillbaka känslan av trygghet och tillit. Den frustration och stress, som paret känner när de förlorat kontakten med varandra, leder i sin tur till att de kör fast i onda cirklar, som mer och mer fjärrar dem från varandra istället för att skapa mera närhet och förståelse. EFT hjälper paret att identifiera ”dansen” och att skapa nya mönster, som bidrar till ökad känslomässig trygghet och öppenhet. Det senare skapas genom att i terapirummet få till ögonblick av stark känslomässig berördhet hos båda parter, vilket i sin tur återskapar och stärker nära känslomässiga band i paret.

Boken är indelad i 3 delar. Den första tar upp frågan vad kärlek är. Den innehåller också en genomgång av modern forskning vad gäller anknytning hos vuxna och hur kvalitén på anknytningen till kärlekspartnern påverkar oss både fysiskt och psykiskt. Den andra delen innehåller sedan en genomgång av EFT i form av 7 livsavgörande samtal som beskriver olika ingredienser i EFT som ex. att identifiera ”pardansen” (bl.a att känna igen demodialogerna), hitta de ömma punkterna och gå tillbaka till en jobbig händelse. Denna del innehåller också rikligt med övningar som vänder sig till paret. Det tredje avsnittet behandlar hur kärleken kan läka sår som vi fått genom livet.

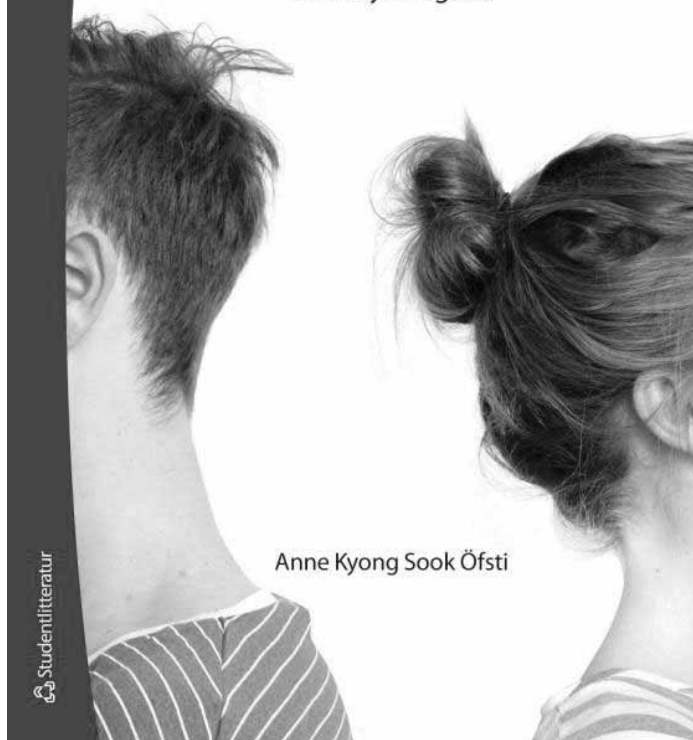
Boken är skriven på ett lättillgängligt sätt som samtidigt förmedlar en stor mängd kunskap inom området. Den har dessutom fått en bra svensk översättning. Boken kan rekommenderas till par, som själva vill ta hjälp av EFT. Men den är också en bra introduktion till EFT för den som arbetar professionellt med par. Här får man också tillgång till den svenska vokabulären vad gäller EFT. Bokens alla övningar kan tjäna som inspiration till hemläxor m.m. för terapeuter som arbetar med par.

Boken finns inte tillgänglig i handeln utan beställs hos förlaget Ord Glob (adress: Hakunge 6, 18697 Brottbys eller internet: www.ordglobforlag.se)

Ann-Christin Sandahl Hirell

Parrelationer

Kärlek, intimitet och samlevnad
i en brytningstid

**PARRELATIONER
KÄRLEK, INTIMITET OCH SAM-
LEVNAD I EN BRYTNINGSTID.
ANNE KYONG SOOK ÖFSTI
STUDENTLITTERATUR, LUND
2010**

Parrelationen har blivit alltmer uppmärksammad inom olika terapeutiska skolor och inriktningar. Litteraturen är allt mer omfattande både när det gäller facklitteratur och kanske främst inom populärpsykologi och självhjälpsgenren. Inom den systemiska familjeterapin har det av naturliga skäl alltid riktats intresse mot att förstå och generera metoder för att arbeta med parets samspel. Inom psykoanalytiskt orienterad psykoterapi har parsamtal en lång tradition. Senaste decenniet har det även inom kognitiva- och beteendeorienterade terapier visats ett ökat intresse för paret. Samlevnad har över huvud taget fått en allt mer central plats i den allmänna diskussionen sedan 70-talet. De nära relationerna är inte en privatsak utan föremål för både kommersiella och offentliga intressen. Relationer är även tänkbara i mångt fler olika former och det är idag inte lika givet hur man ska leva med varandra som det var under stora delar av 1900-talet. Det är inte heller givet att ekonomi, för de flesta, konventioner, moral och religion styr formen för hur vi ska leva tillsammans i vår del av världen. Kärlek sker i en brytningstid.

Anne Kyong Sook Öfsti har skrivit en liten bok i ämnet. Anne är doktor i systemisk psykologi vid Diakonhjemmet i Oslo och boken bygger på hennes doktorsavhandling. Hon är dessutom själv familjeterapeut och har lång erfarenhet av parterapi. I avhandlingen följde hon fem parterapeuter i offentlig tjänst genom observationer och intervjuer. Det var framför allt genom intervjuerna med terapeuterna som hon nådde en slags teoretisk vändpunkt i forskningen. I intervjuerna upptäckte hon motsättningar kring vissa teman som gav upphov till ny teori. Istället för de mer traditionella psykologiska och individuella teoretiska modellerna som vi är bekanta med i parterapi så tillämpade hon ett mer sociologiskt perspektiv som utgångspunkt.

Tre teorikontexter växte fram när hon arbetade med materialet. En språklig, i vilken den refererande funktionen ställs inför den konstituerande. En som berör identitet och huruvida man betraktar identiteter som stabila eller föränderliga. Slutligen den sociokulturella ram i vilken samlevnaden utspelar sig. Genom dessa analyser urskiljs olika teman som återkommer i intervjuer och i terapeuternas möten med paren. Det är dessa teman Anne diskuterar i boken.

Det handlar om kärlek och förälskelse. Hur kan kärleken levas? Det är en fråga av samma art som; Vad är ett gott liv? En etisk fråga utan evidens för vad som är det rätta eller riktiga sättet att älska på. Vad har terapeuterna lärt sig om kärlek, och var har de lärt sig detta?

Det handlar om osäkerhet och tvivel. Kan man väcka liv i förlorade känslor? Kan det vara försent att återfinna kärleken? Hur vet man det i så fall? När?

Det handlar om otrohet och ideal. Kan man fortsätta som par efter någons otrohet? Hur ska det gå till? Stämmer de psykologiska teorierna, för alla, i alla fall?

Det handlar om samtal om dessa frågor och fler därtill. Frågor som varje parterapeut är bekant med från sin egen mottagning.

Det här är ingen metodbok. Anne Kyong Sook Öfsti uttalar sig inte tvärsäkert om något av det som diskuteras i boken. Hon ställer utifrån sina möten med parterapeuter frågorna och sätter kärleks- och samlevnadsarbetet i ett sammanhang. Historiskt, kulturellt och etiskt.

Det är en bok för alla som på allvar är intresserade av att reflektera över kärleken i vår tid. Som är beredda att ta perspektiv på det terapeutiska arbete som sker med par idag och inte ta det för givet. En bok att känna igen sig i. En tankebok.

Ulrik Hansson Molin

UPPROP

Mot en gemensam definition av systemiskt tänkande – i dag och inför framtiden

Det har nu gått ungefär 25 år sedan det blev möjligt att bli legitimerad psykoterapeut på familjeterapeutisk grund och då – i slutet på 1980-talet – hade familjeterapi en stor spridning inom såväl vuxen- och barn-/ungdomspsykiatri som inom socialtjänsten och på institutioner. Sedan dess har emellertid utvecklingen gått åt ett helt annat håll än det som förutspåddes och många såg fram emot: att familjeterapi skulle bli en erkänd och välkänd behandlingsmetod och att det tillhörande synsättet skulle vara förankrat i svensk behandlingspraxis.

Idag domineras terapiområdet av KBT och metoder som kraftigt förenklar vad seriöst förändringsarbete handlar om, samtidigt som psykodynamisk terapi behåller sitt inflytande i bakgrunden; kanske i kraft av sin långa tradition och centralt placerade företrädare.

Vi anser därför att det är hög tid att vi som arbetar utifrån familjeterapeutiska idéer och modeller enas om en gemensam grund och värna om det som förenar oss, så att inte andra eller manualbaserade behandlingsmodeller blir helt dominerande. Vi behöver på ett enkelt och tydligt sätt kunna beskriva vad som är kärnan och konsekvensen av de idéer som ingår i det som vi idag kallar för systemiskt tänkande.

Vi kan inte längre vara passiva och låta okunnigheten om detta finnas kvar eller öka. Många är intresserade och förhoppningsvis vill ännu fler veta mer.

Vi måste emellertid vara självkritiska och erkänna att vi många gånger har varit dåliga pedagoger och marknadsförare, kanske också lite självbelåtna. I utbildnings- och handledningssammanhang hör vi (alltför) ofta att socialarbetare och behandlare inte vet vad som är utmärkande för familjeterapi och systemiska idéer, något som vi kanske inte tillräckligt uppmärksammar eller

gör något åt. Och många känner sig obehäva med par- och familjesamtal och skulle behöva mer stöd och uppbackning än vad de får. Därtill kommer att många av oss familjeterapeuter alltmer arbetar med handledning – eller enbart med individer.

En intressant fråga är därför om vi håller på att tappa det som har skilt ut oss familjeterapeuter från psykoterapeuter med psykodynamisk och kognitiv inriktning. Håller vi på att förlora vår relationskompetens? Vad är vår identitet?

Vi tänker, att om vi enas om en gemensam teoretisk och idémässig grund för systemiskt tänkande kan vi i nästa steg bättre beskriva kopplingen mellan detta och praktiskt förändringsarbete för de människor som vi möter inom olika yrkesområden idag. Då kan vi lättare kommunicera vad ett systemiskt förhållningssätt innebär och därmed vilka givna fördelar detta har.

Här är vårt förslag till en sådan gemensam grund:

INLEDNING

Det systemiska tänkandet har sin utgångspunkt i det systemtänkande (observera distinktionen) som utvecklades i början och mitten av 1900-talet utifrån systemteori, den generella systemteorin och cybernetik.

Några av de idéer i detta systemtänkande som ingår i det systemiska tänkandet är:

- Ett system består av ett antal delar som samspelar med och påverkar varandra på olika sätt.
- För att kunna beskriva och förstå hur en del av ett system fungerar behöver man ha kännedom om systemet som helhet (förkunskap).
- Vad ett system är och vad det består av bestäms av den som avgränsar systemet från omgivningen. Det som

särskiljer ett system från omgivningen utgör systemets identitet. Ett system kan därmed ha olika storlek och komplexitet.

- Det finns olika typer av system med olika egenarter: levande system, mekaniska system, teoretiska system, sociala system med flera.

Det systemiska tänkandet har i huvudsak utvecklats inom den familjeterapeutiska traditionen, utifrån ekologiska idéer, 2:a ordningens cybernetik, radikal konstruktivism och social konstruktivism.

Det som framförallt skiljer systemiskt tänkande från traditionellt systemtänkande är uppfattningen om observatören; att en observatör påverkar det som observeras och själv är påverkad av det han observerar och själva observerandet. Ett möte mellan två människor är därför ett möte mellan två observatörer som påverkar varandra och skapar olika verkligheter tillsammans. En annan skillnad är betoningen på helhetssyn i stället för dualism och reduktionism.

Vidare vilar det systemiska tänkandet på ett antal antaganden om levande och sociala system, människor och förändringar. De viktigaste av dessa kan delas in i fyra huvudkategorier:

ANTAGANDEN OM MÄNNISKAN OCH HENNES OMGIVNING

En människa är ett levande system, bestående av flera delsystem, som samspelar med och ingår i andra – såväl levande som icke-levande – system. Detta samspel kännetecknas av cirkulära och mångfaldiga orsakssamband. En människa är ömsesidigt beroende av den biologiska och sociala omgivning som hon lever i och samtidigt är en del av. För att kunna beskriva och förstå vad människor gör och upplever behöver man därför veta vilka relationer de har till varandra.

Alla människor strävar efter att överleva och ha det så bra som möjligt utifrån sina förutsättningar. Det innebär att en människas beteende alltid är relevant utifrån hennes totala livssituation. För att kunna överleva och skapa nödvändig stabilitet i sin tillvaro behöver människan både vara anpassningsbar och flexibel.

En människa är strukturellt determinerad. Det innebär att vad hon kan uppleva och utföra begränsas av hennes interna fysiologiska och kognitiva struktur. Kort sagt, alla människor är olika och har olika förutsättningar. En människa är dessutom oförutsägbar både för sig själv och för andra människor, vilket hör samman med att det inte går att analysera en människa i alla hennes beståndsdelar eller att i full utsträckning få kunskap hur hon påverkas av samspelet med sin omgivning.

ANTAGANDEN OM KUNSKAP OCH SPRÅKET

Alla människor upplever var sin unika verklighet som de agerar och reagerar utifrån. Det betyder att det inte finns någon objektiv verklighet att hänvisa kunskap till. Sanning blir en fråga om social överenskommelse.

En människa skapar det hon vet om sig själv, andra människor och sin omgivning genom att göra distinktioner i sitt språk. Och med sitt språk kan människor formulera berättelser om sig själva och varandra. I dessa berättelser finns både hennes möjligheter och begränsningar, eftersom det en människa beskriver bara är en del av allt som skulle kunna beskrivas.

ANTAGANDEN OM FÖRÄNDRING OCH FÖRÄNDRINGSARBETE

Människan förändras hela tiden, beroende på egen intern aktivitet och hennes samspel med omgivningen. För att hon ska kunna vara en del av sin omgivning måste förändringarna vara förenliga med denna omgivning.

Förändringsarbete äger alltid rum i en språklig domän och utgår ifrån att någon önskar en förändring. Det syftar till att uppnå resultat. Metoder och tekniker förändrar inte människor. Det är vad människor gör tillsammans i ett sam-

manhang som kan bidra till önskvärda förändringar. I detta sammanhang finns det (minst) två experter, en klient som är expert på sig själv och en hjälpare som är expert på förändringsarbete.

Modeller och metoder organiserar däremot vad hjälpare och klient gör tillsammans. Vilka som fungerar i just deras möte är svårt att avgöra i förväg men kan utvärderas i efterhand. Ju större flexibilitet en hjälpare har när det gäller metoder och tekniker, desto större chans är att han kan eller hon hjälpa olika klienter utifrån vilka de är.

ANTAGANDEN OM MÄNNISKOSYN OCH ETIK

Professionellt förändringsarbete bygger på respekt för den enskilda människan och tydlighet i roller och befogenheter. Klienter skall bemötas utifrån sina förutsättningar. En professionell hjälpare har ett ansvar för hur hans eller hennes egna personliga värderingar påverkar förändringsarbetet, liksom vilka konsekvenser de teorier och metoder som används får. I detta ingår att förändringsarbete skall utvärderas efter resultat och mål.

FÖRÄNDRINGSARBETE I PRAKTIKEN

Det systemiska tänkandet kan användas i de flesta former av förändringsarbete, psykoterapi, behandlingsarbete, socialt arbete, handledning, organisationsarbete med flera. Det kan användas i förändringsarbete med enskilda individer, par, familjer, grupper, sociala nätverk med mera.

Metoder i förändringsarbete kan delas in i två huvudkategorier: de som fokuserar på klienternas upplevelser, tankar och känslor och de som fokuserar på hur och vad klienterna gör i olika situationer, deras beteenden. I förändringsarbete på systemisk grund används olika metoder och tekniker från båda dessa kategorier.

Det är svårt att hävda att det finns en specifik systemisk metod. Det centrala utifrån ett systemiskt perspektiv är i stället att de metoder som används skall passa de klienter som man möter, för att skapa en så bra arbetsallians som möjligt och klienterna skall känna sig bekräftade; för att kunna göra en skillnad. I

praktiken kan man använda många olika metoder och tekniker (även från andra terapimodeller) – med de systemiska idéerna som utgångspunkt i tänkande och klientbemötande. Det systemiska tänkandet är framförallt en fråga om vad och hur man gör i förhållande till andra människor.

SAMMANFATTNING

Ett systemiskt tänkande utgör basen för ett systemiskt förhållningssätt i förändringsarbete med människor. Detta förhållningssätt skiljer sig främst från förhållningssätt som grundar sig på andra teoretiska inriktningar genom att fokusera på hur människors aktuella sammanhang och vad som sker i detta påverkar både människors beteenden och deras interna kognitiva processer. Centralt är att utforska hur samspelsrelationer formar mönster och berättelser i människors varande och därmed influerar uppfattningar och dagligt handlande. Ett ha systemiskt perspektiv i sitt arbete innebär att möta och lyssna på människor som beskriver sina liv och svårigheter inom ramen för deras relationer.

UPPROP

Vi har i denna artikel försökt formulera de grundläggande idéerna i systemiskt tänkande och förändringsarbete på systemisk grund. Vi hoppas återkomma om hur detta ser ut och kan se ut här i Sverige i en senare artikel.

Vi vill gärna ha synpunkter och reaktioner på det vi har skrivit, men framförallt ett engagemang och en vilja till samskapande och dialog i stället för positionering och bråk om detaljer. Det systemiska tänkandet tillåter och uppmuntrar mångfald, men nu behöver vi gemensamt formulera vad som är unikt med detta i förhållande till andra modeller i förändringsarbete.

Hardy Olson
socioonom, leg. psykoterapeut, handledare,
utbildare
Bengt Weine
socioonom, handledare, utbildare
Ulf Hagström
leg. psykolog, handledare, utbildare

Oanade möjligheter

- om barns och ungas utveckling

Varmt välkomna till spännande utbildningsdagar med Søren Hertz som besöker Sverige med föreläsningar i Umeå, Borlänge och Stockholm.

Søren är verksam som barn- och ungdomspsykiatriker vid Psykcenter i Hillerød några mil utanför Köpenhamn. Hans bok "barn och ungdomspsykiatri" kom ut i hans hemland 2008 och i svensk översättning på Studentlitteratur 2011.

Föreläsningen kommer att fokusera på barns och ungas problembeteende som invitationer till oss vuxna att vara delaktiga i avgörande utvecklingsprocesser. Den invitationen sträcker sig långt utöver ett mera individuellt fokus av att minska symtomen och korrigera beteendestörningar. Dagen kommer att mana till en professionalism som är kreativ, nyfiken och modig samt en tilltro till de oanade möjligheterna.

Föreläsningen tar sin utgångspunkt i modern hjärnforskning och utvecklings- och anknytningsteorin.

Umeå

11 september

Borlänge

13 september

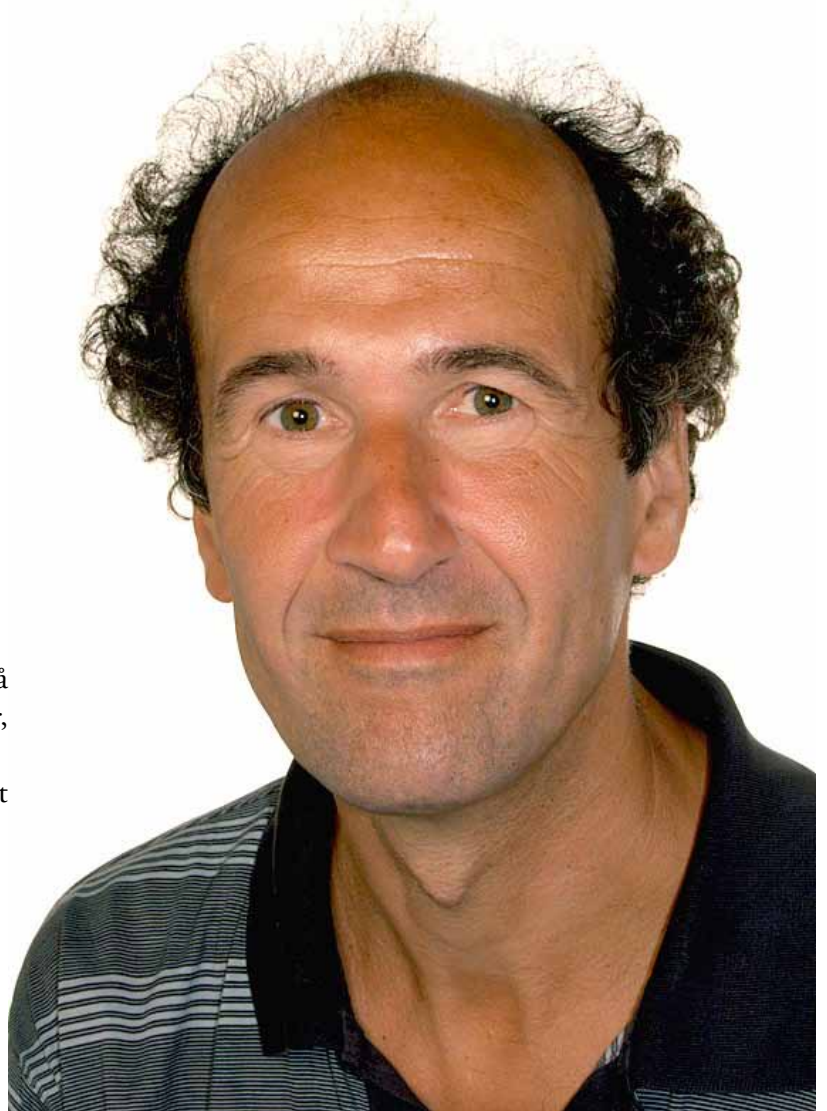
Stockholm

14 september

Närmare uppgifter om tider och plats på respektive ort, hittar du på våra hemsidor, se www.sfft.se för direktlänkar!

Søren Hertz föreläser på engelska och det går bra att ställa frågor på svenska.

Välkomna!

Ungas erfarenheter från skola, samhällsvård och vuxenblivande

Ylva Spånberger Weitz

I denna artikel presenteras resultaten från min avhandling **Ungas erfarenheter från skola, samhällsvård och vuxenblivande. En studie av fem livsberättelser.**

Avhandlingens syfte var att fördjupa kunskapen om skolsituationen för barn och ungdomar i samhällsvård samt att fördjupa kunskapen om de processer varigenom de unga finner vägar genom skolan och samhällsvården mot ett liv som unga vuxna.

Studien genomfördes i fem svenska storstadskommuner. Som en bakgrund gjordes en kartläggande aktstudie gällande de ungdomar som under 2003 hade placerats i samhällsvård. Med återkommande intervjuer följde jag sedan fem av dessa ungdomar under en period av ett till tre år. Fokus i studien riktas både mot att förstå de ungas erfarenheter av att leva i skola och samhällsvård och mot att förstå hur de unga, genom sina livsberättelser, tolkar dessa erfarenheter och på så sätt skapar en egen förståelse av sig själva och sina liv.

UNGA I SAMHÄLLSVÅRD – EN UTSATT GRUPP

I likhet med annan forskning på området visar min studie hur skoltillvaron under goda omständigheter kan ha en särskild potential att kompensera för (eller skydda mot) en utsatt hemsituation (se t.ex. Jackson & Cameron, 2011). Skolan får här betydelse dels som utbildningsinstitution, med de positiva möjligheter till en framtida etablering i samhället som en god utbildning för med sig, dels som social vardagspraktik där barn och ungdomar erbjuds möjligheter att etablera nära relationer, tillägna sig sociala färdigheter och forma en positiv lärandeidentitet.

Samtidigt som skoltillvaron alltså uppvisar en särskild potential att fungera skyddande, visar både min studie och annan forskning hur skoltillvaron i praktiken ofta tycks förstärka, snarare

än att skydda mot, en grundläggande utsatthet i samhällsvårdade barn och ungdomars liv. Studier som bygger på ungas egna skolerfarenheter tyder på att både mobbning och annan diskriminerande behandling är vanligt i den här gruppens skolvardag (se t.ex. Höjer et al., 2011; Lagerlöf, 2012). Unga som har varit placerade i samhällsvård lämnar dessutom ofta skolan med undermåliga betyg eller med en ofullständig utbildning (se t.ex. Jackson & Cameron, 2011; Vinnerljung et al., 2010).

Min avhandling stärker bilden av en omfattande skolproblematik hos de ungdomar som placeras i samhällsvård. Ett av de mer slående resultaten i akt-

studien handlar om den planering som gjordes för de ungas skolsituation vid placeringsstillfället. För de ungdomar som vid denna tidpunkt hade en till synes välfungerande eller oproblematiske skolsituation fanns det som regel ganska utförliga planer i akterna för hur skolsituationen skulle organiseras under placeringsstiden.

För de ungdomar där det i akten fanns uppgifter om en (ofta ganska omfattande) skolproblematik såg situationen annorlunda ut; här var det betydligt vanligare (än för dem med en mer välfungerande skoltillvaro) att det helt och hållet saknades planer för hur skolsituationen skulle se ut under placeringen. De här ungdomarnas redan problematiska skolsituation tycks alltså mer eller mindre ha lämnats därhän i socialtjänstens planering av den insats som i många fall syftar till att kompensera för utsattheten i deras vardag.

EN DISKURSIV UTSATTHET

Även intervjustudien, där jag har studerat de ungas egna livsberättelser, belyser den svårighet de står inför när det gäller att etablera och upprätthålla en välfungerande skolvardag. De ungas skolerfarenheter är mycket varierande och flera av dem har över tid både varit med om perioder av stor utsatthet i skolan och perioder då skoltillvaron har kunnat erbjuda en känsla av trygghet och kontinuitet. Komplexiteten i de ungas skoltillvaro, och deras svårigheter att på lång sikt etablera en hemmatillhörighet i skolan, tycks delvis hänga samman med vad jag kallar för en diskursiv utsatthet, det vill säga en utsatthet som ligger i de ungas upplevelser av att vara annorlunda eller att inte passa in. Intervjuerna visar att de ungas erfarenheter av utsatthet i familjen stämmer dåligt överens med föreställningen om hur en normal barndom ska se ut, och förnimmelsen av att deras liv inte ser ut som andras tycks också göra det svårare för dem att finna sig tillrätta i skolans "normalvärld". Flera tidigare studier visar hur samhällsvårdade barn och

“ **ETT CENTRALT
TEMA I DE UNGAS
LIVSBERÄTTELSE
HANDLAR OM DERA
STRÄVAN EFTER
HEMMATILLHÖRIGHET.
BEGREPPET
HEMMATILLHÖRIGHET
HAR JAG MYNTAT FÖR
ATT SÄTTA ORD PÅ DEN
SÄRSKILDA ERFARENHET
SOM INNEFATTAR
KÄNSLAN AV ATT
”HÖRA HEMMA” I
EN FÖRGIVETTAGEN
VARDAGSVÄRLD.**

ungdomar själva lägger stor vikt just vid att finna sammanhang som tonar ner deras erfarenheter av att inte vara som andra, som istället erbjuder dem möjligheter till en känsla av normalitet (se t.ex. Andersson, 2008). Min studie visar att skolan har en potential att fungera som en sådan arena, men att den lika gärna kan fungera som ytterligare en förstärkare av den diskursiva utsatthet som samhällsvårdade barn och ungdomar befinner sig i.

VIKTEN AV ATT "HÖRA HEMMA"

Ett centralt tema i de ungas livsberättelser handlar om deras strävan efter hemmatillhörighet. Begreppet hemmatillhörighet har jag myntat för att sätta

“ GENOM MÖJLIGHETEN ATT IDENTIFIERA SIG MED ANDRA I EN NY VARDAGSPRAKTIK KAN MAN SÄGA ATT DE UNGAS TOLKNINGSREPERTOARER BREDDAS – NYA SOCIALA RELATIONER FÖR MED SIG NYA FÖRESTÄLLNINGAR OM VILKA DE KAN VARA OCH HUR DERAS LIV

ord på den särskilda erfarenhet som innefattar känslan av att "höra hemma" i en förgivettagen vardagsvärld. En hemmatillhörighet kan betraktas som upprätthållen av både yttre och inre dimensioner. De yttre dimensionerna grundar sig bland annat i de sociala vardagssammanhang där individen deltar. Bäck-Wiklund (2001) för ett särskilt resonemang om den vardagliga process genom vilken människor i en familj tillsammans skapar rutiner, det vill säga de "enkla repetitiva handlingar som sammantaget formar vardagen till en känd och förutsägbar tillvaro – en familjelivets vardagspraktik" (a.a., s. 45). De som delar erfarenheterna av en vardagspraktik delar således inte bara en ömsesidig relation utan också ett socialt förankrat perspektiv på verkligheten.

Hemmatillhörighetens inre dimensioner bygger i sin tur vidare på den socialt delade verklighet som konstrueras och upprätthålls genom vardagspraktiker, men den handlar också om hur individen i nästa steg fogar ihop denna delade sociala verklighet till en personligt meningsfull berättelse om sitt eget liv – ett förståelsearbete.

Samhällsvård av barn och ungdomar kan i många fall betraktas som ett försök att (genom en placering i ett annat hem) erbjuda de unga nya och tryggare hemmatillhörigheter och att på så sätt bryta en pågående utsatthet.

De fem livsberättelserna synliggör hur både skolan och det nya hemmet i vissa fall har kommit att fungera som kompletterande hemmatillhörigheter för de unga, vid sidan av (eller istället för) en bristfällig hemmatillhörighet i ursprungsfamiljen. Denna möjlighet att komplettera sin tillvaro med flera viktiga hemmatillhörigheter har i studien visat sig vara en nyckel till förståelsen av hur både skoltillvaron och samhällsvården kan fungera som ett skydd mot utsatthet i hemmet. Samtidigt blir det tydligt hur en sådan dynamik av flera hemmatillhörigheter också innebär en särskild utmaning för samhällsvårdade unga, en utmaning som består i att de samtidigt har att förhålla sig till flera olika vardagspraktiker som alla hålls samman av olika rutiner (jmf även Egelund & Jacobsen, 2009).

Vad kan då samhällsvården och skolan göra för att främja de ungas möjligheter att finna just nya kompletterande och skyddande hemmatillhörigheter? I analysen av de ungas livsberättelser har vissa mönster kunnat urskiljas som delvis kan ge oss en vägledning i denna fråga. Några av de viktigaste förutsättningarna för att de unga ska kunna upprätthålla en känsla av hemmatillhörighet i en specifik vardagspraktik tycks vara:

att den unga möts av ett genuint personligt engagemang och finner möjligheter till samhörighet och identifikation med andra.

att den unga erbjuds möjligheter till egenkontroll (som innefattar en känsla av kontroll både över sin livssituation och över sin självidentitet).

att den unga tillerkänns kompetens (som både innefattar känslan av att vara bra på något och en erfarenhet av att det man är bra på uppskattas och värderas av andra).

att den unga – i sitt förståelsearbete – kan integrera den aktuella hemmatillhörigheten i en övergripande självbiografisk berättelse.

NYA PERSPEKTIV KAN BRYTA UTSATTHET

Ett viktigt resultat i avhandlingen är det som visar hur de ungas utsatthet i vissa fall kan brytas genom att de unga erbjuds möjligheter att betrakta sig själva på ett nytt sätt. Livsberättelserna visar hur nya positiva relationer, exempelvis i skolan eller i samhällsvården, kan öppna dörrar för de unga mot nya hemmatillhörigheter.

Genom möjligheten att identifiera sig med andra i en ny vardagspraktik kan man säga att de ungas tolkningsrepertoarer breddas – nya sociala relationer för med sig nya föreställningar om vilka de kan vara och hur deras liv kan se ut. På detta sätt kan de ungas nya hemmatillhörigheter bidra till ett slags kluster av erfarenheter som de unga sedan kan använda för att (som en av intervjuersonerna uttrycker det) "göra sitt liv".

I avhandlingen har jag myntat begreppet förståelsearbete för att beskriva denna process genom vilken individen knyter ihop sina skiftande erfarenheter och föreställningar till en meningsfull och sammanhängande berättelse om sig själv och sitt eget liv.

Flera studier har tidigare betonat hur en människas berättande kan betraktas som en del av ett pågående identitetsarbete (se t.ex. Mishler, 1999).

Andra studier har särskilt pekat på hur det i berättandet också ryms ett biografiskt arbete, en tolkande process varigenom individen förstår sig själv i relation till sin biografiska position (se t.ex. Holstein & Gubrium, 2007).

Med begreppet förståelsearbete vill jag markera att den process av meningsskapande kring det egna livet som jag intresserar mig för, inte kan reduceras till identitet eller biografi, utan med nödvändighet innefattar en mängd olika och tätt sammanvävda förståelseaspekter (där visserligen både identitet och biografi framstår som centrala).

En viktig poäng i avhandlingen är alltså att förståelsearbetet ger de unga en möjlighet att delvis tolka vardagsverkligheten på sitt eget sätt – naturligtvis inom de ramar som deras socialt förankrade (eller socialt delade) hemmatillhörigheter tillåter. Det faktum att vi som individer samtidigt kan ha flera olika hemmatillhörigheter innebär också att vi strategiskt kan navigera mellan

dem, exempelvis i syfte att upprätthålla en positiv självbild eller en upplevelse av personlig kontroll.

I de ungas livsberättelser ges flera exempel på ett sådant navigerande mellan hemmatillhörigheter, och i avhandlingen visar jag hur de ungas navigerande i viss mån tycks styras av vilka (tillgängliga) hemmatillhörigheter som just då erbjuder störst möjligheter till egenkontroll – ett begrepp som jag använder för att beskriva den strävan efter kontroll, både över sin livssituation och över sin självidentitet, som de unga ger uttryck för.

Livsberättelserna visar att de unga kontinuerligt navigerar mot hemmatillhörigheter som erbjuder egenkontroll i nuet, men att de också navigerar mot en framtida egenkontroll genom en strävan efter att vidga sina framtida möjligheter. I de ungas livsberättelser tillskrivs utbildningen en central betydelse för sådana vidgade framtidsmöjligheter, men vad som också framstår som centralt är i vilken utsträckning de unga kan föreställa sig själva (i framtiden) i olika roller och olika hemmatillhörigheter. Även den framtida egenkontrollen är på så sätt tydligt förankrad i de ungas förståelsearbete.

STUDIENS CENTRALA SLUTSATSER

Min studie visar alltså (i linje med tidigare forskning) att livet i samhällsvård är präglad av utsatthet på flera nivåer. Socialtjänstakterna pekar mot ett samband mellan svårigheter i hemmet och svårigheter i skolan för de ungdomar som placeras i samhällsvård. Livsberättelserna synliggör hur skolan, familjen och samhällsvården bildar en komplex helhet i de ungas vardag och hur utsatthet inom något av dessa områden tenderar att spridas vidare i en process av överförd utsatthet. En särskild typ av utsatthet som jag har identifierat

Referenser

Andersson, G (2008). Utsatt barndom – olika vuxenliv. Ett longitudinellt forskningsprojekt om barn i samhällsvård. Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
Bäck-Wiklund, M (2001). Senmodernt familjeliv och barns vardag. I M. Bäck-Wiklund och T. Lundström (Red.) Barns vardag i det senmoderna samhället (s. 32–53). Stockholm: Natur & kultur.
Egelund, T och Jacobsen, T B (2009). Omsorg for anbragte børn og unge. Døgninstitutionens hverdag og vilkår. Köpenhamn: Akademisk Forlag.
Holstein, J.A. och Gubrium, J.F. (2007). Constructionist perspectives on the life course. *Sociology Compass*, 1(1), 335–352.
Höjer, I; Johansson, H; Hill, M (2011). A long and winding road. [elektroniskt dokument]. Hämtat 2011-04-04 från: <http://tcru.ioe.ac.uk/yippee/Portals/1/Swedishfinalreport.pdf>.
Jackson, S och Cameron, C (Red.) (2011). Final report of the

är den diskursiva utsatthet som hänger samman med de ungas erfarenheter av att vara annorlunda och att inte passa in.

Avhandlingens mest centrala resultat handlar om hur de unga, i sin kamp för att undkomma utsatthet, navigerar mot arenor där de kan finna hemmatillhörighet (en känsla av att ”höra hemma” i en socialt delad vardagsverklighet). Ett viktigt redskap i de ungas strävan efter hemmatillhörighet är deras förståelsearbete (det kontinuerliga tolkningsarbete varigenom de, inom ramen för socialt delade hemmatillhörigheter, knyter ihop sina erfarenheter till en sammanhängande förståelse av sig själva och sina liv).

“ EN

**HEMMATILLHÖRIGHET
FÖRUTSÄTTER ETT AKTIVT
FÖRSTÅELSEARBETE FRÅN
DE UNGAS SIDA, DET VILL
SÄGA ETT KONTINUERLIGT
TOLKNINGSARBETE
VARIGENOM DE
UNGA KNYTER IHOP
FÖRSTÅELSEN AV SIG
SJÄLVA, SINA LIV OCH
SINA SOCIALT DELADE
HEMMATILLHÖRIGHETER.**

De centrala slutsatserna kan sammanfattas i följande punkter:

Skolan, hemmet och samhällsvården utgör en komplex helhet i de ungas vardag, vilket innebär att utsatthet inom ett av dessa områden tenderar att föras vidare till de andra i ett mönster av överförd utsatthet. Insikten om att skola, hem och samhällsvård utgör en helhet för de unga innebär också att ett samhällsringripande alltid bör spänna över alla dessa vardagspraktiker.

Centralt för förståelsen av detta mönster är de ungas diskursiva utsatthet, en särskild typ av utsatthet som hänger samman med de ungas erfarenheter av att vara annorlunda och att inte kunna finna sig tillrätta i de praktiker där de förväntas delta.

Livsberättelserna synliggör de ungas kamp för att undkomma den utsatthet de möter. I denna kamp strävar de unga efter hemmatillhörighet (känslan av att ”höra hemma” i en socialt delad verklighet) och efter egenkontroll (möjligheten att själv få råda över sitt liv och sin självidentitet).

En hemmatillhörighet förutsätter ett aktivt förståelsearbete från de ungas sida, det vill säga ett kontinuerligt tolkningsarbete varigenom de unga knyter ihop förståelsen av sig själva, sina liv och sina socialt delade hemmatillhörigheter. Som ett led i detta förståelsearbete kan även nya hemmatillhörigheter etableras, genom att de unga biografiskt fogar samman nya vardagsvärldar med sina tidigare erfarenheter och med sina föreställningar om framtiden.

Avhandlingen kan läsas i sin helhet på www.diva-portal.org

(<http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?searchId=1&pid=diva2:436119>)

Fortsättning på nästa sida

YIPPEE project. Young people from a public care background: pathways to further and higher education in five European countries [elektroniskt dokument]. Hämtat 2011-05-02 från: <http://tcru.ioe.ac.uk/yippee/Portals/1/Final%20Report%20of%20the%20YIPPEE%20Project%20-%20WPI%20Mar11.pdf>.
Lagerlöf, H (2012). Samhällsvård och välfärdsresurser: En studie av skolgång, fritid och kamratrelationer bland unga i familjehem och institutioner. Stockholms Universitet.
Mishler, E (1999). *Storylines. Craftartists' Narratives of Identity*. Georgia: Harvard University Press.
Spånberger Weitz, Y (2011). Ungas erfarenheter av skola samhällsvård och vuxenblivande. En studie av fem livsberättelser. Stockholms Universitet.
Vinnerljung, B; Hjern, A; Berlin, M (2010). Skolbetyg, utbildning och risker för ogynnsam utveckling hos barn. I Social rapport 2010 (s. 228–266). Stockholm: Socialstyrelsen.

Några röster ur intervjuerna som är grunden till avhandlingen

MAGNUS (om vad som är viktigt att tänka på när det gäller skolsituationen för barn som placeras i samhällsvård): ”Det är inte så roligt för många kan jag tänka mig att flytta. Och så dessutom får man träffa en ny klass och sådär. Det kan jag tänka mig kan vara svårt, att kämpa med betygen samtidigt som man måste komma ihåg vad klasskompisen som sitter bredvid heter liksom. Det hade varit svårt tror jag. Det är i så fall det att man måste, man får inte byta skola samtidigt som man byter hem.”

ANNA (om upptäckten av att vara annorlunda på grund av sin sociala utsatthet – exempel på diskursiv utsatthet): ”Livet ska ändå se mörkt ut när man precis är tonåring, oavsett om man har haft ett problematiskt liv eller inte, så är det ju oftast så när man kommer in i den åldern att allting ska vara åt helvete liksom, oavsett om man har någonting att klaga på. Och då satt man såhär med kompisar och, ja mitt liv är så hemskt. Och sen började man inse att, jamen mitt liv har faktiskt varit rätt hemskt. (...) Jag började upptäcka att mitt liv inte har varit normalt (...) och att det har gett mig sämre förutsättningar och därför ska jag tycka synd om mig själv nu. Nu har jag fått sämre start, sämre förutsättningar, så nu är loppet kört. Och nu slutar vi plugga.”

ANNA (om att samla på erfarenheter och använda dem i efterhand – exempel på förståelsearbete): ”Det är Solhemmet, det är verkligen såhär, där har de verkligen lyckats. (...) Där tycker jag ändå att där kan jag se att den stora skillnaden i mitt

liv gjordes. Men den gjordes inte då. Men där gjordes den. Men sen har jag kunnat använda mig av den senare i livet. Så den gjordes inte då när jag bodde på Solhemmet, för då när jag bodde på Solhemmet var mitt liv fortfarande liksom kaos, till och med lite grann när jag flyttade ut därifrån var det så. Men sen, senare i livet har jag kunnat använda mig av det på ett sätt eller ett annat.”

THERESE (om att inte passa in i skolans värld): ”Alltså... de var ju de här skolmänniskorna. Och jag försökte ju ett tag och det gick ju bra, men sen... Alltså det var ju inte min grej. Alltså skolan passar inte för alla. Och jag menar så länge man, att börja jobba och arbeta sig upp det är ju jävligt tufft, men vissa måste göra det. Jag kan inte läsa mig till nånting. Jag måste göra det själv. Det märkte jag ganska snabbt.”

KRISTIAN (om varför en alternativ skolform fungerade bättre för honom än den reguljära skolan): ”Det var inte den här riktiga skolkänslan. Det kanske var därför det funkade på Ekskolan, eller funka och funka, jag fick G i svenska. Men... när jag i alla fall försökte. Just för att det kändes aldrig som en riktig skola, eller det kändes mer som en fritidsgård för ungdomar liksom.”

JOHANNA (om varför det var så viktigt för henne att gå i skolan): ”Jag kände ändå att det här vill jag göra på grund av min framtid. Jag vill inte sitta fastlåst och bli betald av social och A-kassan, utan jag vill ha ett arbete. Jag vill komma in i ett arbetsliv.”

Medlem i Sveriges Familjeterapi Förening - SFFT blir du automatiskt genom att gå med i en regional förening. Alla föreningarna finns presenterade på SFFT:s hemsida, www.sfft.se, under rubriken regioner. Här följer också en lista på representanter för de olika regionala föreningarna.

Västerbotten: Åsa Kvarnbrink
asa.kvarnbrink@telia.com

Jämtland-Härjedalen: www.ffmitt.com
Marie Forneman marie.forneman@jll.se
Telefon arb: 063-153921

Dalarna: Jörgen Gunnarson
jorgen.gunnarson@ludvika.se
Telefon: 0240-86097

Värmland: Lennart Björk,
Ö Torggatan 19, 652 24 Karlstad
Telefon: 0541-88025

Västra Sverige: Ilze Norman
ilze.norman@alingsas.se
Telefon: 0322-15401, 0733-963300

Halland: Anita Nilsson
anita.nilsson@falkenberg.se

Södra Sverige: Maud Djurfeldt
maud.djurfeldt@telia.com

FTF-Sydost: Eva Sjökvist
eva.sjokvist@vaxjo.se

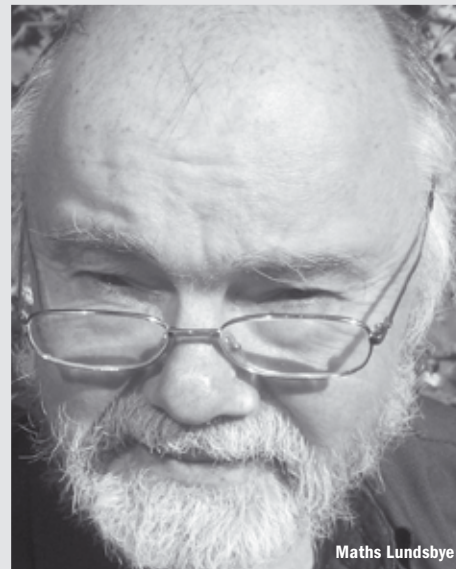
Famös, mellersta och östra Sverige:
www.famos.se Roland Betnér
info@famos.se

Telefon: 013-263870

Stockholm: Lena Sahlström
lena.sahlstrom@sfft.se

Åland: Crister Eriksson
cristere@aland.net

Det är till din regionala förening du vänder dig med namn- och adressändringar.

Fortsättningskurs i familjeterapi

GSI's integrativa familjeterapiutbildning administreras nu åter av Folkuniversitetet i Göteborg, precis som när utbildningen grundades 1977. Hösten 2012 erbjuder GSI och Folkuniversitetet en fortsättningskurs i familjeterapi (FT2). Kursen ingår som moment 2 i GSI's grundutbildning i familjeterapi omfattande 360 studietimmar, fördelade på tre moment över fyra terminer, och som kan kompletteras med en påbyggnadskurs för s.k. "steg 1-kompetens" över två terminer.

■ Förkunskapskrav

Förkunskapskrav är genomgången introduktionskurs i familjeterapi, ledd av lärare från GSI. Annan introduktionskurs kan jämföras om den till innehåll, upplägg och omfattning motsvarar minst GSI's introduktionskurs. Deltagare som genomgått GSI's FT1 har dock företräde, om antalet sökande överstiger 18. Den som vill tillgodoräkna sig annan utbildning bör i god tid ladda ned en ekvivaleringsblankett från Folkuniversitetets hemsida.

■ Kursens mål

Kursens mål är att fördjupa och bredda kursdeltagarnas teoretiska kunskaper och att integrera dessa kunskaper till praktiska färdigheter, med hjälp av videoinspelade rollspel med direkthandledning under rollspelen och videohandledning vid genomgången av det inspelade materialet. I sista delen av kursen läggs allt fokus på att levandegöra begreppen och tillämpa dem i det konkreta familjearbetet (eller i arbete med andra levande system).

■ Kursinnehåll

- Samgående - att bygga en terapeutisk allians, baserad på förtroende
- Co-terapi och reflekterande team - extra dimensioner i terapin
- Problem-, mål- och resursformulering samt samtalsstrategi i övrigt
- Inre och yttre omstruktureringar - nya tankar och samspelsmönster

■ Kursledare

Maths Lundsbye, leg. psykolog, leg. psykoterapeut, psykoterapihandledare. Maths är sedan 1974 verksam vid GSI, och har under alla år gjort sig känd som en kursledare som gör inlärningsprocessen till ett nöje.

■ Tid, plats och pris

Kursen omfattar totalt 6 heldagar fördelat på 3 tillfällen á 2 heldagar; 11-12/10, 8-9/11 och 6-7/12, kl 08.30 - 16.00. Kursen äger rum vid Folkuniversitetet, Norra Allégatan 6, Göteborg. Priset på kursen är 8.752,-, moms tillkommer.

■ Litteratur

Lundsbye: *Systemiskt strukturell familjeterapi på svenska*, del 1 (denna bok laddas ner på www.gsi.se)

Hårtveit & Jenssen: *Familjen plus en*

■ Information och anmälan

För mer information om kursens innehåll, vänligen kontakta kursledare maths.lundsbye@telia.com. För anmälan, gå till www.folkuniversitetet.se/goteborg eller kontakta Folkuniversitetets kundcenter på 031-10 65 99.

www.gsi.se

GÖTEBORGS SOCIALPSYKOLOGISKA INSTITUT AB

www.folkuniversitetet.se/goteborg

Folkuniversitetet

Släpp fram alternativa metoder!

Hur länge ska KBT få vara den enskilt största officiella terapimetoden? Frågan är befogad och en debatt på Relationella Institutet i Stockholm rörde sig kring detta faktum.

Släpp fram alternativa metoder, ansåg Bruce Wampold som forskat inom terapiområdet och levererar intressanta fakta.

Bruce Wampold

— Forskning inom psykologi borde vara att skilja på det vi vet och det vi inte vet. Så låt olika metoder finnas tills vi vet om de fungerar eller ej. Det stora problemet är att de flesta som behöver psykoterapi inte får det, så släpp fram alternativen.

Orden är Bruce Wampolds på ett seminarium om begreppet evidens och vad som fungerar inom psykoterapi. Kognitiva Relationella Institutet i Stockholm anordnade seminariet och bjöd in en sakkunnig panel för att skapa en, förhoppningsvis, livlig debatt om några tvistefrågor inom psykoterapi. Professor Anders Bergmark, professor Lars-Gunnar Lundh, Socialstyrelsens sakkunnige Märten Gerle och psykiatern och professorn i medicinsk psykologi Åsa Nilssonne.

Livlig debatt blev det inte, mer då artiga frågor, påståenden och svar. Bruce Wampold började dagen med två timmars förkrossande argumentering som kanske var orsaken till den matta debatten efteråt.

Bland annat använder Wampold måttet NNT (Numbers Needed to Treatment). NNT är hur många patienter man ska behandla för att ett positivt resultat ska uppstå. Influensavaccin får

NNT 12. Det vill säga att tolv patienter måste få vaccin för att man skall vara statistisk säker på att vaccinet fungerar på en av dem. Psykoterapi får NNT 3 vilket alltså är en mycket hög siffra.

Wampold slår undan benen på dem som hävdar att KBT är den enda fungerande metoden. Han visar i stället att metoder inte betyder så värst mycket, däremot är terapeutens förmåga att ingå allians med patienten helt avgörande liksom förmågan att samtala, vara empatisk och nyfiken på patienten. Här har man gjort breda studier med antidepressiva medel och placebo som visar att den ”bästa” läkaren fick bättre resultat med placebo än den ”sämsta” med antidepressiva medel. I en parentes berättar Wampold att samma skillnader hittas i liknande studier bland lärare och jordbrukare!

I den följande frågestunden undrade någon vad Bruce Wampold skulle vilja undersöka härnäst. Här blev Wampold rätt utförlig och berättade att det svåra med forskning inom det här området är att folk har olika agendor. Och om en metod verkar fungera så blir den lätt allena rådande och används tills något annat dyker upp.

— Psykologisk forskning borde vara att skilja på det vi vet och det vi inte vet. Vi borde alltså i dag låta olika teorier och metoder finnas till vi vet om de funkar eller ej.

Men hur ska man mäta god praktik? undrar en annan åhörare i den fullsatta salen.

— Det är enkelt, säger Bruce Wampold med ett leende, man hör efter med patienten hur hen mår. Är resultatet bra så är det alltså en bra praktik.

Åsa Nilssonne undrade då hur man ska göra med en metod som fungerar bra på medelålders män men patienten är en 80-årig dam, vilket Wampold kort konstaterade att god terapi är bra överlag.

Lars-Gunnar Lund undrade vad Wampold ansåg om biologiska förklaringsmodeller versus sociala. Forskning med placebo visar att det fungerar och påverkar hjärnan, svarar Wampold. Så vad är det vi ska bota; kroppen eller den sociala människan?

— Så då kan vi helt sluta med alla långa utbildningar och bara vara empatiska och sociala varelser?!

— Träning och utbildning behövs alltid.

Mårten Gerle

Men, fortsätter Lund, hur ser du på det faktum att 30 – 60 procent av alla patienter inte blir bättre av psykiatrisk behandling?

Wampold svarar diplomatiskt att det finns en gräns för hur mycket en person kan påverka en annan människa och att han är pessimistisk till en förbättring av den siffran.

— Men det stora problemet är att de flesta som behöver hjälp inte får den.

Lars-Gunnar Lund

Därför önskar jag att vi släpper fram alla alternativa metoder.

Extra intressant var att Mårten Gerle faktiskt beklagade att det blivit sådan slagsida till förmån för KBT i Sverige. Det var inte det som var meningen med Socialstyrelsens riktlinjer för depressions- och ångestbehandling, sade Mårten Gerle.

— Avsikten var att få in psykoterapin på fältet och visa att psykoterapeutisk

Åsa Nilsson

behandling är väl så verksam som psykofarmaka, fortsatte Gerle. Och det var detta som fick den svenska psykiatrikerkåren och läkemedelsindustrin att rasa mot riktlinjerna, när vi presenterade dem.

Man håller nu på att revidera riktlinjerna och hoppas kunna presentera ett nytt dokument år 2013.

Mårten af Ekenstam

**Lösningfokuserade samtal för
människor som arbetar med människor**

Program hösten 2012

- **Baskurser 3-dagar** 10-12 sept och 12-14 nov, Harry Korman
- **Fördjupningskurs 4 dagar** 31/10-29/11
- **Ett-årig diplomutbildning** startar i september med Harry och/eller Jocelyne Lopez-Korman
- **Parterapi** 17-18 sept *Elliot Connie* USA
- **Om motstånd vid våld och övergrepp** 25-26 okt *Allan Wade* Kanada

Allt i Malmö och mer info finns på www.sikt.nu eller ring 040-579 480

Familjebehandling i skolsamverkan

ATT ARBETA TERAPEUTISKT med familj och skolpersonal är en utmaning för familjebehandlare på många olika sätt. Att hitta den lagom ovanliga strukturen och skapa en förändrad kontakt kräver ofta att bägge parter deltar. I Haninge kommun har en studie gjorts på korttidsbehandling med familj och skola, ”Familjebehandling i Skolsamverkan”.

Familjebehandlingen är en samverkan mellan socialtjänst- och utbildningsförvaltningen. Skolpersonal som har tränade ögon att se när barn är i riskzonen i dag söka stöd från socialtjänstens familjebehandlare. Föräldrar och skolpersonal utformar sedan tillsammans med familjebehandlare de uppdrag som de under max sex månader arbetar med. År 2010 utvecklade teamet en korttidsbehandling för familj och skola. Maria Kvamme är en av deltagarna och har även gjort en studie på arbetet. Här berättar hon om arbetet och hur det vuxit fram.

Jag och mina nära kollegor i Familjebehandling i Skolsamverkan står på en workshop på familjeterapikongressen i Visby och berättar om hur vi utvecklat korttidsbehandling med familj och skola. Ingegerd Bergwall Wiik från Östersund inledde workshoppen med att säga att hon kom ihåg att jag redan första terminen i Umeå 2009, pratade om att vi ville utveckla korttidsbehandling utifrån den modell de hade på BUP i Östersund. Nu står vi här i Visby, lite nervösa och pratar om en ”manual” för hur man kan arbeta terapeutiskt med familj och skola. Det har varit ett spännande arbete och vi känner oss nöjda med resultatet. Att lyckas få till ett annat tempo, mer reflektioner och mindre pekpinna i samtal mellan föräldrar och skolpersonal är något som deltagare i korttidsbehandlingen tycker är viktigt för att få till ett förändrat samarbetsklimat.

Intervjustudien av deltagarna i korttidsbehandlingen som gjordes på de fyra första deltagargrupperna som deltog 2010, har nu blivit en FoU-rapport (Kvamme 2012) och i samband med

det avslutar jag min utbildning i Umeå. Det har varit en resa, kanske cirkulär, vi börjar någonstans med en idé sedan far vi upp till Östersund och träffar Erik Abrahamsson med kollegor, gör ett rollspel där vi spelar familj och Erik och hans team visar oss hur korttidsbehandling med en familj kan gå till. Utifrån att vi får en egen upplevelse av hur det kan vara att möta ett korttidsteam blir vi mer övertygande om att vi behöver utveckla vårt arbete.

Vi läser det som tidigare skrivits inom området. Men hur ska vi göra? Vi har ju två grupper både familj och skola, till skillnad från BUP som arbetar med familjer. Vi vill göra något annorlunda och vår chef Kajsa stödjer oss att genomföra idén. Vi avsätter en dag i veckan och får två medarbetare till så att vi kan prova modellen. Tiden för vår första behandlingsträff är lång, hela tre timmar. Vi vet inte om modellen kan fungera och vi trevar oss fram.

TILL EN BÖRJAN har vi svårt att lita på processen och den behandlare som leder mötet. Vi behandlare blir lite stressade när vi sjunker ner i depressionen med familj och skola. Vad ska vi göra? Kommer allt gå åt helvete? Kommer pappan att gå snart? Vad tänker biträdande rektorn nu då? Hon ser så sur ut? Har vi inte lyssnat på mamman tillräckligt? Var vi för snabba med att hitta en lösning framåt? Vi vandrar i osäkerhet och vi söker något stadigt. Vi reflekterar i behandlingspausen, lugnar oss, försöker stödjade mötesledaren. Vi söker en linje, mötesledaren stakar ut vägen och det handlar om att stärka samarbetet. Hur kan vi öka deltagarnas förståelse för varandra och få till ett genuint samarbete byggd på andra upplevelser av varandra. Efter några möten börjar vi komma över tröskeln. Vi känner att det fungerar, vi behöver inte styra upp allt. Processen är tillräcklig och vi kan börja surfa på vägen. Vi slappnar av, behöver inte veta allt om familjen innan mötet, vi litar mer på varandra och att våra klienter själva vet vad de behöver prata om. Framförallt litar vi mer på att strukturen för mötet

bär och processen kommer verka fram utan att vi behöver styra innehållet.

Korttidsbehandlingen skiljer sig från det långa behandlingsupplägget. Den är mer processinriktad där vi visar i rummet på det som behöver ske. Man skulle kunna likna det vid nätverksterapi. En rörelse från motpoler till depression för att sedan finna lösningar och hopp. Vi blir berörda av det som sker och vi undrar hur deltagarna tycker att det är? Är det för ovanligt? Hjälper det barnet eller inte? Vad tycker de om de olika momenten i behandlingen? Frågorna är många och vi vill undersöka vad brukarna tycker?

JAG GÖR INTERVJUER med skolpersonal och föräldrar var för sig. Jag sammanställer resultatet som då bygger på sammanlagt åtta intervjuer som jag sedan skriver ut i dess helhet och söker analysera. Resultatet är över förväntan. Båda föräldrar och skolpersonal kan beskriva att stora förändringar skett efter behandlingen. Ett exempel är en pojke i tioårsåldern som inte nådde målen och det fanns oro för att han hade stora svårigheter med inläringen. I intervjun som görs cirka åtta månader efter behandlingstillfället berättar föräldrarna att deras son idag uppnår målen och klarar sig fint i den nya klass han börjat i.

Föräldrarna som deltar i intervjuerna uttrycker att det är oerhört viktigt att få hjälp utifrån på en neutral plats tillsammans med skolpersonalen. Båda grupperna tycker om att det är ett lugnt tempo där man genom reflektioner får hjälp att lyssna på varandra, och de verkar gilla upplägget och strukturen på behandlingen. Ofta har de fått höra mycket om barnets problem och det har varit viktigt för dem att höra att skolpersonalen ser de andra positiva sidorna som deras barn har. Sedan intervjuar vi grupperna var och en för sig angående de problem som finns.

Denna del i behandlingen tycker skolpersonalen är viktig. De får då chansen att prata fritt med en behandlare som lyssnar och försöker förstå det som hänt. Att inte väja för det svåra, att dröja sig

kvar och inte komma med lösningar verkar vara viktigt för skolpersonalen. Ofta tänker vi behandlare att det är viktigt att ge tid och lyssna på föräldrars och barns perspektiv i en konflikt men glömmar hur viktigt det är att ge skolpersonalen samma utrymme. De har ofta kämpat och sökt lösningar i flera år, känt sig ensamma och vanmäktiga i att inte ha kunnat vända en negativ utveckling för ett barn. Och med en hög stressnivå som det oftast är i skolvärlden behöver de ge sin syn på saken så att de kan börja ta in den andre gruppens perspektiv.

Genom att vi intervjuat skolpersonal och föräldrar var för sig får de berätta till punkt och ”knyta-an” till en behandlare. Behandlaren som intervjuat en av grupperna berättar sedan vad de uppfattat i en gemensam återträff i storgruppen. Två lärare som jag intervjuade i studien tyckte att det var bra att vi behandlare filtrerade det som de sagt så att föräldrarna kunde höra. Att vi sammanfattade och uttryckte det väsentliga tror lärarna var viktigt då de trodde att föräldrarna då hade ”ett annat öra” och var mer fria i relationen till oss.

EFTER PAUSEN sitter vi i två ”bikupor” och ledaren för mötet intervjuar grupperna och stödjer reflektioner från deltagarna. I denna del av processen sjunker vi oftast ner i problemet. En bild för processen kan vara att vi hoppar på tuvorna i en myr och trampar med jämna mellanrum i våtmarken, oftast väcker det olust och stressen gör att deltagarna ofta tycker att andra borde göra det eller det. Vi bromsar upp, försöker att sätta ord på de känslor som finns av vanmakt, sorg och ilska. Sedan som ett mirakel börjar myren att blomma, det är så vackert och orden blir annorlunda och stämningen lite andaktsfull. Deltagarna kommer på saker som de tror kan hjälpa. Ofta handlar det om att skolpersonal och familj ska ha en närmare kontakt, föräldrarna har kommit på saker i vardagen som kan leda till en positiv förändring, men främst är det nog den förändrade kontakten i rummet som ger kraft och energi. En pappa uttryckte det så här: ”Vi

tittar snett på varandra, de tycker säkert att vi är jättekonstiga och vad är det som händer med barnet. Sen att man möttes så där, skrattade, vi gillade helt enkelt varandra. Och det är ju inte så vanligt i Sverige. Att man är så social. Många i Sverige känner ju inte ens sina grannar. Det var en annan kontakt.”

Innan avslutet på möte ett kan det kännas lite forcerat när alla får välja något som de ska göra till nästa gång. Vid återträffen berättar deltagarna om känslor av hopp efter första mötet och att de nu äntligen förstod vad jag försökt säga. Känslan inför varandra är oftast förändrad, istället för att skolpersonalen ser en mamma som är hopplös så ser de nu en mamma som kämpar med svårigheter och en man som inte stödjer henne i de beslut hon tar. Istället för att driva på mamman söker de nu begränsa hennes åtaganden så att det inte blir för mycket. Och när ingen ”puttar” på henne börjar hon stödja barnet att klara fler saker själv hemma och på fritiden. En förändring som var helt oväntad men ”tryggar oss” behandlare att det vi gör tillsammans är tillräckligt bra.

HUR KUNDE DENNA förändring ske? Det fanns ingen tydlig plan, alla tog på sig några uppgifter tills nästa möte. Men något hände och det kändes som om vi var tillsammans mot bekymren. Irvin Yalom är en av mina favoritförfattare skriver i boken ”Kärlekens bödel” om ”tvåvägsprocessen”. Den som sker med terapeuten i mötet med klienten och det som sker mellan dem. Han menar precis som Erik Abrahamsson att det är viktigt att man vågar gå vilse och bli berörd, det finns inga utstakade vägar vi måste gå på den sankta marken. Han liksom alla terapeuter menar att det första steget till förändring är att se sin egen del i det bekymmer (oftast den livssituation man har) för att kunna göra en förändring. En lärare i studien uttrycker sig så här: ”Vad kommer de att göra med mig? Kommer de ställa en massa konstiga frågor som jag inte kan svara på? Att inte veta vad som väntar tror hon kan vara bra för då är man mer öppen, man tar in mer och

blir mer sårbar” Läraren tror att denna ovisshet kan jämna ut den ojämnlighet som finns mellan förälder och lärare. Skolpersonalen tycker om mötesformen men vill inte att barnen ska delta innan de vuxna hittat en linje. Deras synpunkter har bidragit med att vi idag inte bjuder in barnen till det första mötet.

Vi behandlare behöver vara där som en modell för det som behöver ske, en dialog mellan subjekt. Att prioritera kvaliteten i relationen här och nu framför avsikten att förändra. Deltagarna i korttidsbehandlingen berättar i slutet av intervjuerna om vilken nytta de haft av behandlingen. De uppskattar att det finns en modell ”som jämnar ut ojämlikheter”.

SPIRALEN FORTSÄTTER sedan efter våra möten och grunden för förändring verkar vara den annorlunda kontakt som uppstått mellan föräldrar och skolpersonal. I vissa fall kanske vi behöver ha fler uppföljande möten eller be dem söka annan hjälp då vi misslyckats med att få till ett förändrat samarbetsklimat. I andra fall blir resultatet ett klargörande att barnet behöver mer individuell hjälp eller annan hjälp behövs för att tillgodose barnets behov.

En farhåga med modellen är att den kan gömma organisatoriska problem på skolorna. I en intervju kom det fram att föräldrarna tyckte att mobbing låg som en skugga över behandlingen. Man kan inte prata om ett barns egna utvecklingsområden om det förekommer våld. Vi behöver bli bättre på att sortera ärenden i inledningsskedet så att de hamnar rätt.

Och där slutar jag, men precis som spiralen fortsätter jag nästa fredag och förhoppningsvis fredagen efter det och sår små frön i korttidsbehandlingen. Vårt team tycker om vårt jobb och vill gärna utveckla behandlingen och nu funderar vi på hur den ska kunna ändras så att den passar in för föräldrar som är i vårdnadskonflikt.

Maria Kvamme

Rapporten om korttidsbehandling kan beställas från FoU Södertörns skriftserie nr 107/12.

B-FÖRENINGSBREV

RETURADRESS:
SFT

c/o Anita Blom af Ekenstam
Ringvägen 47b
181 33 Lidingö

www.sfft.se

KALENDARIUM

AUGUSTI - SEPTEMBER

JESPER JUUL
SEMINARIELEDARUTBILDNING
WWW.FAMILY-LAB.SE
GÖTEBORG

BASUTBILDNING FÖR FAMILJETERAPI, 60 HP,
MED START HÖSTEN 2012

KOMPETENSCENTRUM FÖR PSYKOTERAPI,
STOCKHOLMS LÄNS LANDSTING OCH
KAROLINSKA INSTITUTETS UTBILDNINGSENHET
FÖR PSYKOTERAPI
PETER COMSTEDT OCH LENA VON KROGH,
PETER.COMSTEDT@SLL.SE
070-484 05 77

SEPTEMBER – OKTOBER

JESPER JUUL
SEMINARIELEDARUTBILDNING
WWW.FAMILY-LAB.SE
STOCKHOLM

6-7 SEPTEMBER

2-DAGARS WORKSHOP MED HAIM
OMER, NON VIOLENT RESISTANCE,
FAMILJEINTERVENTION/-METOD FÖR FAMILJER
MED UPPTRAPPANDE KONFLIKTER.
PAUL.JSSON@GMAIL.COM
GRILLSKA HUSET, STOCKHOLM

10-12 SEPTEMBER

LÖSNINGSFOKUSERAD BASKURS, HARRY
KORMAN
WWW.SIKT.NU
MALMÖ

10-11 SEPTEMBER

2-DAGARS WORKSHOP MED MAGGIE CAREY,
NARRATIV PSYKOTERAPEUT
ÅRSTA FOLKETS HUS WWW.
STOCKHOLMSINTITUTET.SE
STOCKHOLM

12-14 SEPTEMBER

THE 6TH NORDIC-BALTIC CONFERENCE,
CHILD IN CONTEXT – FAMILY, HELPING
SYSTEM AND SOCIETY, DAVID DENBOROUGH,
JIM WILSON AND ELSPETH MC ADAM
WWW.NORDICBALIC.ORG
LITAUEN

14 SEPTEMBER

HELDAGSSEMINARIUM. SØREN HERTZ,
VÄLKÄND PSYKIATER FRÅN DANMARK. ÅRSTA
FOLKETS HUS,
WWW.FFST.SE
STOCKHOLM

17-18 SEPTEMBER

LÖSNINGSFOKUSERAD PARTERAPI, ELLIOT
CONNIE
WWW.SIKT.NU
MALMÖ

20 SEPTEMBER

SYSTEMCAFÉ MED SAM LARSSON
WWW.FFST.SE
STOCKHOLM

21 SEPTEMBER

THE PERSON OF THE THERAPIST IN FAMILY
PRACTICE” MED PETER ROBER, LEUVEN
BELGIEN
WWW.KFR.NU
VÄSTERÅS

18 OKTOBER

SYSTEMCAFÉ MED KERSTIN HOPSTADIUS
WWW.FFST.SE
STOCKHOLM

25-26 OKTOBER

LÖSNINGSFOKUSERADE SAMTAL OM MOTSTÅND
VID VÅLD OCH ÖVERGREPP, ALLAN WADE
WWW.SIKT.NU
MALMÖ

12-14 NOVEMBER

LÖSNINGSFOKUSERAD BASKURS, HARRY
KORMAN
WWW.SIKT.NU
MALMÖ

22 NOVEMBER

SYSTEMCAFÉ MED ERIK ABRAHAMSSON
WWW.FFST.SE
STOCKHOLM

7 DECEMBER

STOCKHOLMSFÖRENINGENS ÅRLIGA JULFEST!
WWW.FFST.SE
STOCKHOLM

**ANNONSERA I SFT – SVENSK FAMILJETERAPI. HELSIDA 3 000 KR, HALVSIDA 2 000 KR
KVARTSSIDA 1 200 KR PLATSANNONS KVARTSSIDA 3 000 KR.**

NÄSTA NUMMER KOMMER UT I BÖRJAN AV SEPTEMBER. MANUSSTOPP 15/8.

KONTAKTA REDAKTIONEN: SFTRED@TELIA.COM